

Marian merkitys Valorukous-toiminnalle – uuden uskonnollisuuden toimijaverkkoteoreettinen tarkastelu

Ilona Raunola
Itä-Suomen yliopisto

Uskontoantropologisessa artikkelissa tarkastellaan uutta uskonnollisuutta toimijaverkkoteoreettisista (Actor-network theory) lähtökohdista. Etnografinen kenttätyö on koostettu osallistumalla Valorukous-retriiteille ja -iltoihin vuosina 2008-2009. Artikkelissa kysytään, mikä oli Marian merkitys Valorukouksen koostamisessa ja ylläpitämisessä. Kysymystä lähestytään analysoimalla Valorukouksessa esiintyneitä Maria-valokuvia ja -käsityksiä. Siten niin inhimilliset kuin ei-inhimilliset toimijat asettuvat tulkinnan alaisuuteen.

Maria-käsitysten ja -kuvien merkitys Valorukouksen koostamisessa ja ylläpitämisessä oli keskeinen. Valorukous-toiminnassa mukana olleiden henkilöiden vuorovaikutus Marian kanssa oli yksilöllistä ja tilannekohtaista. Vuorovaikutus saattoi olla hyvin kokonaisvaltaista tai lähes olematonta. Osallistujilla kokemus Mariasta oli yhteydessä valorukoustilanteisiin ja siellä kuultuihin ja koettuihin yhteyksiin Mariasta. Jos luontevaa kokemusta Mariasta ei ollut muodostunut, oli Maria lähes yhdentekevä hahmo. Toisaalta osallistujien oli myös mahdollista pitää kiinni omista mahdollisista aikaisemmista Maria-käsityksistään, uskonnollisista sitoumuksistaan ja maailmankatsomuksistaan. Ristiriidan ilmetessä Valorukouksen Maria joko yritettiin sulauttaa tai jättää huomiotta osallistumisen mahdollistumiseksi. Tällöin muut syyt kuin Maria olivat merkittävämpiä osallistumisen kannalta.

Johdanto

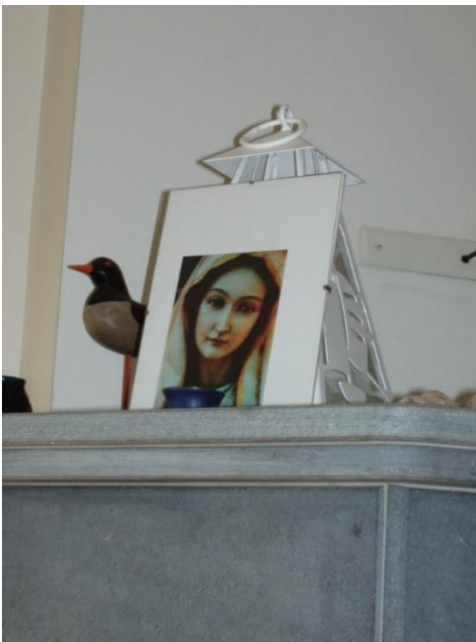
Olemme tulleet olohuoneeseen, valmistelleet harjoitusta. [...] Sitten Helena ja Michael [saapuvat]. Helena purkaa repusta tietokoneen eteensä. Michael tuo ensin kehärummut paikalleen. Vie sitten Marian kuvan takan päälle, sytyttää tuikun (sinisessä lasikipossa) sen eteen. Hakee djemben eteisestä, laittaa sen ylösalaisin matolle. Laittaa tuoksulyhdyn palamaan. Helena etsii koneelta musiikin. Michael kääntää rummun eteensä. Aloitamme. [...] (KMP, 3.10.08)

Yllä oleva kenttämuistiinpanokatkkelma on kirjoitettu Valorukousretriitillä¹. Siitä voidaan erottaa eri toimijoita, kuten inhimilliset Helena ja Michael Blanka sekä osallistujat, joiden joukossa

¹ Artikkelissa Valorukous isolla V:llä tarkoitetaan toimintamuotoa ja pienellä kirjoitettuna harjoitusta. Isolla kirjoitettu Valo puolestaan merkitsee tutkimuksessa keskeistä Valo-kvasiobjektia erotuksena muista valon merkityksistä.

on myös tutkija kirjoittamassa muistiinpanojaan. Ei-inhimillisiä toimijoita ovat puolestaan retriittitila, reppu, tietokone, rumpu, takka, tuikku, tuoksulyhty, matto, musiikki, Marian kuva sekä itse Valorukous-toiminta. Bruno Latourin (2005) tunnetuksi tekemässä toimijaverkkoteoreettisessa tarkastelussa nämä esine- ja ihmistoimijat ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja ylläpitävät yhdessä Valorukouksen Valo-objektia.

Yksi toimija edellisessä luettelossa on erityinen muihin verrattuna: Marian kuva. Kuva on paitsi materiaallinen esine, myös lukuisia merkityksiä kantava muistutus kuvan kohteesta. Kysyn, mikä oli Marian merkitys Valorukouksen koostamisessa ja ylläpitämisessä. Lähestyn kysymystä analysoimalla aineistossa esiintyvää vuorovaikutusta Marian kanssa toimijaverkkoteoreettisesti (*Actor-network theory*). Ymmärrän toimijaverkon ajattelumallina, joka ohjaa tutkimuksessa tehtävää tulkintaa. ANT-luenta mahdollistaa monimutkaisten yhteenliittymien keskinäisen vuorovaikutuksen tarkastelun yksilöiden ja asioiden välillä. Latourin mukaan toimijaverkon luomisessa ja toimijoiden rajaamisessa on kysyttävä jokaiselta toimijalta, onko sillä merkitystä toisen inhimillisen tai ei-inhimillisen toimijan toiminnalle vai ei. Toimijaverkon tutkimus on toimijoiden jälkien seuraamista. (Latour 2005, 12, 71.) Tätä ideaa noudattaen olen lukenut aineistoa Maria-lähtöisesti eli seurannut Mariaan liittyviä yhteyksiä.

Kuva 1: Michael Blankan saama Maria-kuva on asetettu alttaritauluksi huoneen seinustalla olevan takan päälle. (IR, 1.10.08)

Aloitan esittelemällä Valorukous-toiminnan ja tutkimuksen suhteutumisen aikaisempaan tutkimukseen, minkä jälkeen siirryn tarkastelemaan ANT-luennan perusteita. Artikkelin neljännessä osassa tarkastelen Maria-kuvan reittiä Valorukoukseen. Viidennessä ja kuudennessa osassa analysoin Blankojen ja osallistujien vuorovaikutusta Marian kanssa retriiteillä sekä pohdin, kuinka erilaiset Maria-tulkinnat vaikuttivat sekä osallistujiin että Valorukouksen koossa pysymiseen.

Valorukous

Suomalainen Helena ja saksalainen Michael Blanka perustivat yhteisen Valorukous-työmuodon avioparina vuonna 2004. He asuivat tuolloin Saksassa ja järjestivät toimintaa pääasiassa Suomessa,² Saksassa ja Virossa vuosina 2005–2012. Blankojen valorukoustyö alkoi eri puolella Suomea järjestetyistä illoista, joissa he kertoivat elävänsä Valosta, ilman fyysistä ravintoa. Toiminta keskittyi myöhemmin intensiivisiin retriitteihin, joiden tarkoituksena oli avata ja vahvistaa yksilön henkilökohtaista suhdetta Valoon ja hiljaisuuteen. Valorukous-toiminnassa termillä *valorukous* tarkoitettiin paitsi työmuotoa myös sanatonta ru-

² Italiassa ja Portugalissa järjestettiin retriittejä lähinnä suomalaisille.

koushetkeä hiljaisuudessa tai Blancojen rummutusta valorukoustilaisuuksissa. Tässä artikkelissa keskitytään Valorukoukseen nimenomaan toimintamuotona yksittäisen harjoituksen sijaan.

Kuva 2: Helena ja Michael Blanka Airistossa, rummutusta luonossa. (IR, 30.9.08)

Olen tehnyt etnografista kenttätutkimusta osallistumalla vuosien 2008 ja 2009 aikana järjestettyihin valorukousiltoihin eri puolella Suomea sekä viiteen retriittiin: Assisi, Airisto (kaksoisretriitti), Schwangau ja Valamon luostari. Tulkintani mukaan retriittien tehtävä oli luoda osallistujien spirituaalista prosessia tukeva ympäristö. Prosessi puolestaan mahdollisti osallistujien kokemuksen sisäisestä tiedosta ja Valosta. Samalla osallistujat hyväksyivät spirituaalisen prosessin protokollona ja toimintatapana, joka ylläpiti yhteyksiä Valorukouksen jatkumiseksi. (Raunola 2017.)

Aineiston koostamiseksi olen käyttänyt kenttätutkimusmenetelmiä: osallistuvaa havainnointia, haastatteluja, muistiinpanoja, valokuvausta ja ääninauhoituksia. Aineistoni koostuu useista Valorukouksen perustajapariskunnan, Helena ja Michael Blankan, haastatteluista. Olen haastatellut myös 19 retriittiosallistujaa sekä viittä Valorukouksen kannalta keskeistä yhteyshenkilöä. Hallussani on lisäksi muuta Valorukoukseen liittyvää aineistoa, kuten Helena Blankan ”Valo ja hiljaisuus”-blogikirjoitukset (2007–2012) sekä ”käsikirjaksi” koostamani Valorukouksen kotisivut. Osallistujien pseudonyymit artikkelissa on poimittu nimipäiväkalenterista retriittijankohdalta.

Uskontoetnografian asemaa tarkastellut Minna Opas kuvaa uskontoetnografiaa joukoksi dynaamisia tutkimusotteita, joita luonnehtii kiinnittyminen uskontotieteellisiin kysymyksenasetteluihin ja tutkimusongelmiin. Tutkimuksissa esille nousee erityisen vahva tutkijan ja tutkittavan välisen vuorovaikutuksen prosessi. Kohtaamista seuraava merkityksenanto ja määrittäminen muodostuvat yhdessä tutkittavien kanssa. Uskontoetnografiselle uskonnollisten ryhmien tutkimukselle leimallisia piirteitä ovat eettisten kysymysten ja tutkijan position vahva pohdinta. (Opas 2004, 170–72.)

Oma osallistumiseni ja osallisuuteni tutkijana ja osallistujana aktualisoitui kentällä retriittikohtaisesti.³ René Gothóni on nimennyt tutkijan subjektiivisen liikehdinnän eläytymisen ja etäännyttämisen teoriaksi. Eläytyminen on ”tahtomatta joutumista” ilmiön sisään. Joutumista seuraa etäännyttäminen esimerkiksi teoreettisen viitekehyksen kautta. Kentällä koettu eläytyminen tuo

³ Osallistuvan havainnoinnin reflektiosta ja tutkijapositionista Valorukous-tutkimuksen yhteydessä ks. Raunola 2010.

kuitenkin ymmärrystä tutkittavia kohtaan. (Gothóni 1997; 2004, 44–45.) Eläytyminen ja etään-
tyminen ovat olleet tutkimuksessani välttämättömiä vaiheita tutkimuskysymysten muotoutu-
misessa itse tutkimukseksi.

Kenttätyö kokonaisuudessaan, tutkijan läsnäolo eri tilanteissa sekä osallistujien ja Blankojen
haastattelut paitsi veivät retriittiaikaa ja aktivoivat osallistujien ajattelua, myös herättivät lisä-
kysymyksiä. Tutkija ja tutkimus ovat osa tutkittavaa toimijaverkkoa, ja olen kokenut tärkeäksi
tarkastella liitoksia ja niveltymiä sekä tutkijuuden tuottamaa vuorovaikutusta tutkittavan il-
miön osalta. Seuraavassa esimerkissä kirjat nousevat keskeisiksi ei-inhimillisiksi toimijoiksi ja
kuvaavat hyvin osallistujien vuorovaikutusta omien lähtökohtiensa pohjalta. Kirjat ja niistä
käydyt keskustelut loivat käännöksiä ja ottivat tutkimuksen mukaan Valorukous-toimijaverkon
neuvotteluihin.

[...] Tekisi mieli sulkea silmät ja olla yhdessä hiljaa. Helena alkaa kuitenkin puhua ja
kertoo aamupäivän olevan vahvasti yhteyden aikaa, siksi meillä on pitkät ”vapaat”.
Lisäksi Helena, kenties edellisen päivän haastattelun käynnistämänä kertoo oman hil-
jaisuuden vaatimasta tilasta siten, ettei voinut lukea aiheeseen liittyvää kirjallisuutta
ennen kuin oma ääni oli tarpeeksi vahva. Tästä juontui mieleeni retriitillä mukana
olleet kirjat. Aivan ensimmäisinä päivinä keittiön pöydällä oli Keskusteluja Jumalan
kanssa. Lenni ja Mikko olivat pöydän ääressä, Lenni oli jo lukenut kirjan, siteerasikin
sitä myöhemmin, joten kenties teos oli Mikon. Yläkerran pöydällä näin Deepak Chop-
ran [teoksen]. Se lienee ollut Sirun. Rauno tapasi lukea iltaisin Koraania keittiöpöy-
dän ääressä. Minulla on ollut mukana Ethnographic Interviews. Se unohtui minulta
keittiöön eräänä päivänä ja herätti kysymyksiä sitä hakemaan mennessäni. Lenni oli
silloin selailemassa Jukan retriitille tuomaa Eckhart Tollen kirjaa Uusi maa. (KMP
2.10.08)

Måns Broo ja Christiane Königstedt kirjoittavat joogan voimaannuttavasta vaikutuksesta sen
harjoittajiin ja joogan mukanaan tuomasta laajennetun toimijuuden ajatuksesta. Broon ja Kö-
nigstedtin haastateltavat neuvottelivat toimijuutensa suhteessa muun muassa alan kirjallisuus-
teen ja ihmissuhteisiin, jotka olivat vahvistaneet liitoksia joogan suuntaan. Itse jooga-harjoite
nähtiin kääntäjänä joogaajien ja toisaalta yksilön ja korkeamman voiman välillä. (Broo & Kö-
nigstedt 2016, 78–79.) Helenan kommentti kirjallisuuden ja oman äänen suhteesta heijastelee
samaa: henkisestä kirjallisuudesta haetaan tukea omalle ajattelulle, kuten minä tutkimukseni
tutkimuskirjallisuuden suhteen. Valorukouksen osallistujien voi katsoa toimineen laajennetun
toimijuuden vaikutuspiirissä suhteessa Valoon sekä mahdollisiin muihin omiin maailmankat-
somuksiinsa. Tutkimus oli yksi Valorukous-toimintaa jäsentänyt tekijä, jota mukanani ollut
kirja symboloi. Koska Valorukouksella ei ole ollut julkaistua materiaalia tai ”teologiaa”, tutki-
mus on osallistunut toiminnan kirjallisen materiaalin ylläpitämiseen ja tulkintaan, joskin aka-
teemisista lähtökohdista.

Esimerkissä tulee hyvin esiin myös oma kaksoispositioni. Yhtäältä olisin toivonut hiljentymistä, ja toisaalta muistiinpanoja kirjoittaessani pohdin tutkimuksen roolia kentällä. Toimijaverkkoteoreettinen luenta mahdollistaa paitsi tällaisen yksilötoimijuuden tarkastelun, myös monimutkaisten yhteenliittymien purkamisen, jota seuraavaksi käsittelen Maria-kuvan osalta. Toimijaverkkoteoreettisessa Marian tai muu yhteistoimijuuden tutkimuksessa pelkän yksilötoimijuuden tai tutkijanposition reflektointi ei riitä.

Aiempi tutkimus

Blankat yhdistivät toiminnassaan aineksia useasta uskontoperinteestä, pääasiassa kristillisyydestä, hindulaisuudesta ja New Agesta ja loivat niistä oman mystiikkaa painottavan Valorukouksen. Mystiikka muodosti alustan henkilökohtaisille kokemuksille, kasvulle ja näkemyksille. (Raunola 2010; 2017.)

Katson Valorukouksen edustavan niin kutsuttua *uudenlaista uskonnollisuutta* (*new kind of religiousness*). Mika Lassander on luonnehtinut muutosta vertaamalla perinteistä ja usein institutionaalista uskonnollisuutta muottiin tai sabluunaan, valmiiksi rajattuun, tuttuun ja turvalliseen muotoon. Uutta uskonnollisuutta puolestaan kuvaa säleikön metafora. Säleikkö tarjoaa yksilöllisen alustan prosessiluonteiselle kasvulle ja kehitykselle. (Lassander 2014, 149, 153–156.)

Muutosta on lähestytty myös sekularisaation ja post-sekulaarin käsittein, eletyn uskonnollisuuden ja henkisyyden kuvauksina sekä post-materiaalisten arvojen tunnistamisena ja vaikutuksena uskonnollisessa käyttäytymisessä (Nynäs & Lassander & Utriainen 2012; Lassander 2014; Nynäs, Illman & Martikainen 2015). Viimeaikainen uuden uskonnollisuuden tutkimus on keskittynyt monitahoisen uskonnollisen toimijuuden⁴ (*agency*) ja uskonnollisen materiaalisuuden kysymyksiin, missä toimijuuden käsitettä on pyritty laajentamaan ja ymmärtämään sen eri ulottuvuuksia. Yksi esimerkki on Alfred Gellin erityisesti antropologisen taiteentutkimuksen yhteydessä käytetty toimijuuden teoria, joka tarkastelee sosiaalisia suhteita taide-esinetoimijan ympärillä ja ottaa näin myös uskonnolliset esineet ja toimijat mukaan. (Gell 1998, 26–27; Chua & Elliot 2015, 1–24.) Toimijaverkkoteoriasta on tullut varteenotettava vaihtoehto toimijuustulkintojen kehykseksi (ks. Ingman, Utriainen, Hovi & Broo 2016). Toimijaverkkoteoriassa verkko on yhtä kuin toimijuus (Law 1992, 383–384). Oma tutkimukseni tuo esiin toimijaverkkoteoreettisen analyysin mahdollisuudet uuden uskonnollisuuden rakentumisen tarkastelussa ja arvioi uskontoetnografian ja ANT:n näkökulmien yhdistämisen tulkinnallista voimaa.

⁴ Helena Kupari ja Salome Tuomaala kirjoittavat, kuinka toimijuuden käsite tekee ymmärrettäväksi ihmisten toimintaa heidän omasta arvomaailmastaan käsin, esimerkiksi uskonnollisissa käytännöissä tapahtuvien muutosten osalta (Kupari & Tuomaala 2015, 161). Tällöin toimijuutta voidaan tarkastella muun muassa suhteessa sukupuoleen.

Toimijaverkkoteoria

[T]oimijaverkon toimintaa ylläpitää välittäjien muodostama kookas tähden muotoinen verkko, josta välittäjät virtaavat sisään ja ulos. Toimijaverkko koostuu sen monista sidoksista: liitokset ovat ensisijaisia, toimijat toissijaisia. (Latour 2005, 217.)

Toimijaverkko on yhtäältä eri tutkijoiden kehittänyt mallinnus tutkia konkreettisesti inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden luomia vuorovaikutusverkostoja (ks. Latour 2005, Law 1992; Callon 1986). Toisaalta toimijaverkko on sen keskeisen tutkijan Bruno Latourin yllä kuvaama tähtimäinen ei-materiaalinen verkko. Jokainen toimija, aktantti, oli se sitten ihminen tai asia, on itsessään asioiden välittymisen ja yhdistymisen suhde, siis oma toimijaverkkonsa (Law 1992, 384).

Tähti on mielikuva, jonka avulla hahmotetaan vuorovaikutuksen liitosmaisuuksia ja moniulotteisuutta. Valorukous-toiminta voidaan ajatella tähdenkaltaiseksi verkoksi, jossa niin Blankat kuin osallistujat luovat suhteita eli liitoksia esimerkiksi Maria-kuvaan ja Valoon. Jokainen edellä mainituista toimijoista on kuitenkin samalla myös oma verkkonsa, jossa yhteyksiä luodaan moniin eri suuntiin. Latourin mukaan verkko on käsite ja ilmiön kuvaamisen apuväline, ei konkreettinen asia. Verkko ei ole jotakin, mitä tekstissä representoidaan, vaan teksti pikemminkin välittää toimijuutta (Latour 2005, 131).

Yliluonnolliset hahmot kuten Maria eivät ole Latourille sellaisenaan toimijoita, vaan niitä lähestytään osallisten kokeman vuorovaikutuksen välityksellä. Toimijaverkossa operoidaan keskeisten käsitteiden mahdollistamien roolien kautta. Samaa asiaa, esimerkiksi Marian merkitystä voidaan tarkastella eri roolien ja käsitteiden näkökulmasta.

Vuorovaikutus perustuu *käännöksiin (translation) kääntäjien⁵ (mediator) välillä*. Siinä missä *välitys (intermediary)* on merkitysten kulkuväline, kääntäjä luo käännöksen ja muutoksen. Kääntäjien välillä esiintyy käännöksiä, jotka tuottavat seurattavia yhteyksiä. (Latour 2005, 39, 106–108.) Käännöksen ja välityksen roolit ovat muuttuvia ja tilannekohtaisia. Välitykset liikkuvat toimijoiden välillä ja määrittävät niiden välistä suhdetta. Välityksenä tämä artikkeli tarjoaa viestikananavan akateemisen lukijan ja kirjoittajan välille. Käännökseksi artikkeli muuttuu, jos se osallistuu toimijaverkon toimintaan esimerkiksi lisäämällä ymmärtämystä tai auttamalla uuden tiedon tuottamisessa. (Ks. Callon 1991, 134.)

Tutkimuksessa Valorukouksen Valo merkitsee *kvasiobjektia (quasi-object)*, joka jäsentää yhteyksiä ja vuorovaikutusta. Latour määrittelee kvasiobjektin toimijaksi, joka liikkuu ja muuttuu vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden kanssa. Kvasiobjekti muuttaa (*transform*) muita toimijoita samalla myös itse muuttuen. (Latour 1996, 381.) Objekti on siten näennäinen ja suhteessa toimijoihin, sillä objekti ja subjekti eivät ole vastakohtia vaan kulkevat yhdessä (Latour

⁵ Mediator-käsitteestä on käytetty suomennosta välittäjä (esim. Lehtonen 2008, 154; Viljanen 2010, 383). Selkeyden ja ymmärrettävyyden kannalta käytän termistä nimitystä kääntäjä, joka myös kuvaa käsitteen roolia.

1994, 64). Latourin ajattelussa käsitteellisiin kahtiajakoihin suhtaudutaan kriittisesti. Näistä luonto-kulttuuri on tunnetuin esimerkki. Hybridit, kuten ilmastonmuutos tai geeniteknologia, toimivat esimerkkinä luonto-kulttuurin moninaisista variaatioista. Kvasiobjektit ja hybridit liittyvät Latourin uudelleen ymmärretyn modernisaation projektiin, missä luonto ja kulttuuri palautetaan yhteen ja nähdään kuitenkin itsenäisinä. (Latour 2006, 220–225.)

Mika Lassanderin mukaan uskonnolla on omavarainen ja itsestään selvän objektin luonne ja vaikutelma: kvasiobjekti on toimivan ja aktiivisen toimijaverkon aikaansaama vaikutelma esine- tai oliomaisuudesta (Lassander 2014, 29; 2012, 251). Toimiakseen toimijaverkko tarvitsee onnistuneita käännöksiä. Jos toimija epäonnistuu informaation, Valorukouksen tapauksessa esimerkiksi Maria-kuvan merkityksen kääntämisessä, kuva muuntuu välitykseksi eikä ole enää välttämätön. Lassanderin mukaan kvasiobjekti voi muuttua toimijaverkon muuttuessa. Jos yhteydet kääntämiselle eivät ole toimijoille mielekkäitä, toimijaverkko lakkaa toimimasta eikä tuota enää toiminnallista kvasiobjekti-uskontoa. Kummassakin tapauksessa voi ilmaantua uusi toimijaverkko, joka voi tuottaa erilaisen kvasiobjekti-aihion tai hajota osiksi. (Lassander 2014, 29.) Valo-toimijaverkon uudelleenjärjestymisen myös Marian osalta tapahtui konkreettisesti Valorukouksen päättymisen jälkeen Blankojen perustettua omat toiminimensä.

Vuorovaikutus Valon kanssa oli tulkittavissa aineistossa vastavuoroiseksi. Nimitän tätä Blankojen ja osallistujien tulkitsemaa Valon osuutta *Valon toimijuudeksi*. Maria on osa Valorukouksen Valoa, mutta ei yksistään määritä sitä.

IR: Vielä siitä valosta vaan, että mitä niin kun koet, että se sisältää? Tai että, että Michael puhuu paljon Mariasta ja siitä, että siinä on se Maria-yhteys, niin mitä se yhteys on sinulle?

HB: Se on alun perin ollu vain valo, pitkään. Mut itse asiassa jo ennen Michaeliakin siihen tuli Maria, siinä on ollu itse asiassa ollu molemmat Mariat [toinen Magdalan Maria]. Siinä on ollu Kristus, se valo ottaa eri muotoja. Se on enkeleitä, se on enkeleiden virta. Et se on, se ottaa eri tilanteissa eri muotoja. Et niin sen koen. Se on alkanu olla myös Jumala. [...] Kun siitä on tullu oma sisäinen kokemus, niin siitä valosta myös Jumalan nimellä, niin nyt voin käyttää sitä sanaa. Pitkään en käyttäny sitä, koska se ei tuntunut minun sanalta, ei oikealta. Jotenkin kaukaiselta ja pelottavaltakin. Nyt Jumala on tullut paljon lähemmäksi, paljon lempeämmäksi ja nyt voi kohdata Jumalan. [...] Jumala on minulle ihan eri asia, samaa valoa, mutta koen Jumalan eri asiana kun valon, tai Marian tai Kristuksen tai enkelin. En, en pysty sitä sanoiks pukemaan. [...] (1.10.08)

Helenalle Valorukouksen Valo voi saada erilaisia muotoja ja laatuja. Se sisältää kristinuskosta tutut hahmot ja käsitteet sekä myös muista uskomusjärjestelmistä Valoksi koettuja asioita. Helena kuitenkin toteaa, että Valo on eri asia kuin kristilliset hahmot, jotka toimivat ikään kuin Valon ja Helenan välisten neuvottelujen toimijoina. Mielenkiintoista on se, miten Helenan käsitys Jumalasta saattoi saada uusia tulkintoja henkilökohtaisen Maria-suhteen myötä, ja Jumala tuli läheisemmäksi.

Paitsi että Valo on Valorukous-toiminnan kvasiobjekti, se voidaan määritellä myös *mustaksi laatikoksi* (*black box*). Tällainen ilmiö on yleensä niin monimutkainen, että on helpompi yksinkertaistaa se itsestäänselvyydeksi, eli mustaksi laatikoksi (Latour 1987, 2–3). Latour kutsuu prosessia *laatikoittamiseksi* (*blackboxing*). Siinä vuorovaikutus toimijoiden ja artefaktien välillä on läpinäkymätöntä. (Latour 1994, 36). Mitä enemmän mustaan laatikkoon saa liitettyä elementtejä, sitä vakuuttavampi laatikko on (Callon & Latour 1981, 284–285). Turo-Kimmo Lehtonen kirjoittaa, että mustan laatikon pysyvyyteen luotetaan. Itsestään selvät välitykset ovat merkityksellisiä rakennusaineita ja toisaalta vedenjakajia, joilla säädellään yhteisöön kuulumista. (Lehtonen 2008, 34.) Valon tavoin Maria esitetään osallistujille mustana laatikkona, Valorukous-toimintaan kuuluvana annettuna itsestäänselvytenä. Tutkimuksessa ne ovat osa tarkasteltavaksi asettuvaa Valorukous-toimijaverkkoa.

Toimijoiden ketjussa tapahtuvaa vuorovaikutusta voi lähestyä myös *etätoimijuus*-käsitteen (*action at a distance*) avulla. Latourilla etätoimijuuden ajatuksena on tiedon välittyminen eteenpäin. Etätoimijat, kuten tapahtumat, paikat ja ihmiset, tuodaan läsnä oleviksi ylläpitämällä niiden *liikkuvuutta* (*mobile*), *vakautta* (*stable*) ja *yhdisteltävyyttä* (*combinable*). Siten esimerkiksi lähtökohtaisesti merkityksetön autotalliyritys voi kasvaa merkitykselliseksi ja maailmanlaajuisesti tukikohdaksi. (Latour 1987, 220, 223.) Dambrin ja Robson kirjoittavat, että etätoimijuus ei ole vastakohta läsnä olevalla toimijuudelle (*action through presence*). Elementit, jotka eivät ole suoraan näkyvissä ovat toimijassa olemassa, kuten ihmissuhteet tai asiantuntijuus. (Dambrin & Robson 2009, 8.) Blankojen tapauksessa tämä tarkoittaa suhdetta niin Mariaan kuin muihinkin uskonnollisiksi tulkittaviin hahmoihin ja niiden tuomista Valorukous-toiminnan pariin.

Maria ja Maria-kuva Valorukouksessa

Miten ja miksi Mariasta tuli Valorukouksen keskeinen hahmo? Vaikka Marialla oli keskeinen rooli Valorukouksessa, siitä kerrottiin vain vähän Valorukouksen julkisessa tiedotuksessa, kuten kotisivuilla. Tähän vaikutti keskeisesti se, että Blankat kertoivat Mariasta pääosin suullisesti osana Valorukous-tilaisuuden ohjelmaa tai kysyttäessä.

Yhtäkkiä Helena alkaa puhua Mariasta, Marian viitoittamasta polusta: Maria on tullut kutsumaan meitä takaisin Jumalan luo. Maria edustaa rakkautta ja rauhaa. Rauhankuningatar. Ihmiskunta on astumassa hänen energiaansa, myötätunnon energiaan. [...] Helena kokee Marian energiana. Jokainen voi avautua Marialle yksilöllisellä tavalla esim. kuvan välityksellä [...] (KMP 12.9.08)

Muistiinpanokatkelmassa Helena esittelee Marian osana laajempaa muutosta maailmassa, ja suhteessa Jumalaan. Helena ei mainitse Valoa, mutta Valon voi ajatella olevan itsestään selvästi läsnä. Maria tuodaan paikalle Valorukousilta etätoimijan roolissa Helenan omana tulkintana osana hänen henkilökohtaista maailmankatsomustaan. Samalla Helena viittaa kuvan välityksellä muodostuvaan yhteiseen, joka on nimenomaan Valorukouksessa välittynyt Maria-käsitys.

Yhteys Mariaan ja Maria-kuva liittyvät Euroopassa vierailleeseen intialaiseen mestariin Swami Kaleshwariin (1973–2012). Michael Blanka osallistui Kaleshwarin seminaariin Saksassa vuonna 2003 ja sai siellä Marian kuvan toiselta seminaariosallistujalta.

Innostuin valtavasti tästä [Marian] kuvasta Kielissä, jonka toinen oppilas oli laittanut eteensä. Istuin hänen vieressään. Kuva todella säteili uskomattomalla tavalla. Hän [Maria] oli kuin elävä ja katsoi ystävällisesti minuun. Tämä hetki oli minulle hyvin tunteikas ja meni aikaa sen jälkeen ennen kuin taas söin. Kysyin vieressä istuvaltani kuka hän [kuvassa] on. Hän vastasi: ”Etkö tiedä? Hän on Jumalallinen Äiti. Minulla on näitä kaksi, saat toisen.” Joku oli antanut useita kuvia jollekin osallistujista. (sähköposti MB, 31.10.16)

Michael erottaa toisistaan Marian ja Maria-kuvan ja kuvailee Maria-kuvaa hyvin inhimillisin käsittein. Kuvaus muistuttaa käsitystä intialaisessa perinteessä kutsutusta *darshanista*, vuorovaikutuksesta jumalallisen kanssa katseen ja kuvan välityksellä. Gell kirjoittaa, kuinka kuvan kohde siunaa katsojan ja katsoja koskettaa kohdetta. Tämä on verrattavissa ihmissuhteeseen, vaikka samaan aikaan kokija ymmärtää kyseessä olevan materiaalsen kuvan. (Gell 1998, 117–118.) Käsitys Mariasta ja Maria-kuva limittyivät yhteen Michaelin kokemuksessa, joka vaikutti häneen voimakkaasti. Katkelman mukaan Michael ylläpiti syömättömyydellä kokemusta ja koki siten pääsevänsä lähemmäksi Mariaa.

MB: Oli kuin olisin katsonut toiseen ulottuvuuteen ja siitä [kuvasta] tuli todellinen minulle. Ja jonkin ajan kuluttua hän [Maria] todella sanoi minulle, hän ei sanonut tätä, mutta ymmärsin, että hän voisi ohjata minua, hän voi ohjata elämäni. (2.10.2008)

Michaelin ja kuvan symbioottinen vuorovaikutussuhde syntyi välittömästi. Michaelille kuva ei ollut pelkästään kuva tai välitys, vaan Maria oli kuvassa ikään kuin inhimillisenä ja todellisenä toimijana, kääntäjänä. Siten tämä tietty kuva alkoi merkitä Michaelille Mariaa ja elävää suhdetta tähän.

Myös Kaleshwar oli saanut aikaisemmin oman samankaltaisen Maria-kuvan eri tilaisuudessa. Maria-kuvan ja Kaleshwariin tutustumisen myötä Maria ei ollut enää katoliseen uskontoon sidottu pyhä, vaan hänestä tuli Michaelin henkilökohtainen opettaja. Kaleshwarilla oli useita mestareita ja pyhiä ashramissaan, jossa Michael vietti aikaa, mutta Marialla, jota hän kutsui ”Jumalalliseksi äidiksi” ja ”kaiken syntymän alkulähteeksi”, oli erityinen merkitys. Tämä oli osa Kaleshwarin laajempaa opetusta Jumalan feminiinisen aspektin aktivoimisesta ja aspektin ominaisuuksille avautumisesta sukupuolesta riippumatta (I1). Kaleshwarin sanoin ”Hän ei kuulu mihinkään uskontoon.” (I2) Kaleshwar viittaa Marian olevan tuli ja valo, josta jokainen sielu on osa (I1).

Kuva 3: Osa Kaleshwarin sivustoista on saatavilla suomeksi. Kuvassa mestarit esitetään vierekkäin: vasemmalla Swami Kaleshwar, Shirdi Sai Baba, Jumalallinen äiti ja Jeesus Kristus. Jumalallisen äidin kuva on samankaltainen kuin Michaelin saama kuva. (13)

Michael osallistui Saksassa järjestettyyn Kaleshwarin seminaariin toisen opettajansa Pablo Alemanyn (1961) suosituksesta. Joitakin kuukausia myöhemmin Intian-matkan jälkeen vuonna 2004 Helena ja Michael tapasivat toisensa Alemanyn järjestämällä kansainvälisellä energiaparantamisretriitillä. Pian tämän jälkeen Blankat alkoivat työskennellä yhdessä Valorukouksen nimellä ja heistä tuli sekä elämäkumppaneita että työpari. Michael ja Helena toimivat kumpikin Alemanyn avustajana ennen Valorukoustyön aloittamista. (HB & MB, 12.9.2008.) Michaelilla oli oma käsityksensä Mariasta ennen Alemanyn retriittiä. Myös Helenalla oli oma henkilökohtainen käsitys Mariasta ennen yhteistyötä Michaelin kanssa:

HB: [M]e oltiin avustamassa tämmösellä rukousretriitillä molemmat [...]. Ja ystävytyttiin siellä. Tehtiin paljon töitä yhdessä [...]. [P]uhuttiin paljon valolla elämisestä, puhuttiin paljon tästä omasta henkisestä heräämisestä ja sit osallistuttiin moniin yhteisiin näihin rukouksiin, meditaatioihin. Yhden tämmösen meditaation aikana niin koin Marian säteen tulevan minuun, kääntävän minut kohti Michaelia ja näin meidän kahden tavallaan yhdistyvän kuin [...] telakoituvan yhteen. Siihen väliin jäi valontila valon olentojen tehdä töitä. Se oli se kuva, joka pitkään sitten taas johti ja tuki myös sitä meidän elämänalkua yhdessä. [...] (12.9.08)

Helenan meditaatiossa Maria-säde yhdisti heidät Michaelin kanssa. Samaan aikaan muodostui määrittelemätön "valontila" paitsi erilaisille "valon olennoille" myös Valorukoustyölle. Helena koki näyn vahvistavan hänen ja Michaelin yhteyttä ja merkitsevän siunausta heidän työlleen. Maria oli Helenalle ensisijaisesti hahmo, johon ei tässä vaiheessa liittynyt tiettyä kuvaa tai esinettä.

Valorukouksen kotisivuilla Helena kirjoittaa, kuinka valorukoustyöhön suostumisen jälkeen Valo alkoi ilmentää itseään:

Kuva 4: Blankojen ottama ja edelleen välitämä kuva Maria-patsaasta on ensimmäinen huomio Mariasta Valorukous-sivustolla. Toinen maininta sivuilla tulee vastaan rummutuksesta kerrottaessa sekä CD-levyn kansikuvassa. Blankojen ottama Valorukouksen Maria-kuva on hieman epätarkka ja utuinen. Sen ei ole tarkoituskaan olla tarkka, kuten ei Marian määritelmäkään. (Kuva: Blankat)

Blankojen välitämä Maria-kuva ja Michaelin saama Maria-kuva oli otettu samasta patsaasta (kuva 5) vain noin 150 kilometrin päästä Blankojen Saksan-kodista. Kyseinen patsas sijaitsee Vesperbildin kylässä Ziemetshausen kunnassa. Alueella on Marialle omistettu kirkko Wallfahrtskirche Maria Vesperbild aivan lähellä patsasta. Blankat myivät Valorukouksen Maria-kuvaa (kuva 4) tilaisuuksissaan nimelliseen hintaan eurolla tai antoivat sitä myös ilmaiseksi esimerkiksi retriitin päättyessä.

Swami [Kaleshwar] antoi usein voimaesineitä kuten sormuksia, rukousnauhoja tai kiviä. Hän sanoi, että meidän tulisi käyttää pyhistä otettuja valokuvia. [...] On aina erityistä, jos mestari antaa oppilaalleen jotakin. Hän on tarkoittanut sen käytettäväksi. Jos oppilas ei käytä mestarin antamaa lahjaa se ei toimi kuten mestari olisi halunnut. (sähköposti MB, 29.10.16)

aloin nähdä ja tuntee valon virtavan minulle, kauttani ja muille. kuinka valo on meissä ja kanssamme. kaikissa ja kaikessa. valo oli puhdasta valkoista valoa, joskus kullanvalkoista valoa tai muita valon värin yhdistelmiä. [...] alkoi tutustumiseni lähteeseen. tämä valo oli rakkaus ja sisäinen rauha, sydämen ilo, hiljaisuuden ääni ilossa. tunsin kuinka se oli kaikki. ja kun muut alkoivat tuntee sen minussa ja työssäni, aloin vähitellen yhä enemmän luottaa valoon ja sen työhön. (VR3)

Käsitys Valosta tuli Helenalle Marian myötä ja se merkitsi lähes kuin elämää ylläpitävää voimaa ja kaikkea olemassa olevaa. Tärkeää oli myös se, kuinka "muut" tunnistivat Valon vaikutukset, ja tämä toi Helenalle lisää luottamusta: Helena ja Michael olivat Valon valitsemia toimijoita Valon ja elämän välisissä neuvotteluissa. Mariasta ja Michaelin Maria-kuvasta tuli pian Valorukous-työn symboli.

Kuva 5: Uudenvuoden retriitillä ottamani kuva Maria Vesperbildin patsaasta. Patsaalla on käsissään rukouksia. (IR, 1.1.09)

Valorukouksessa jaettua Blankojen ottamaa kuvaa Maria-patsaasta voi ajatella Blankojen tarkoittamaksi voimaesineeksi. Patsaasta otettu kuva on välitys ja musta laatikko, kunnes osallistuja ottaa sen käyttöön. Kuva joka tapauksessa muistuttaa kuvan omistajaa Valorukouksesta ja Valosta. Kuvan eteenpäin siirtämisen voi nähdä linkkinä Kaleshwariin ja hänen eleeseensä Marian merkitysten välittämisestä Michaelille. Blankat kytkeytyvät toimijaverkossa kuvien kautta vahvasti Kaleshwariin ja hänen opetuksiinsa.

Neljäs tutkimusretriiteistä ajoittui Saksaan vuodenvaihteessa 2008–2009. Majoituimme Blankojen kotiin Schwangaussa. Retriitillä kiinnitin huomiota siihen, ettei Michael tuonut Maria-kuvaansa yhteisiin Valorukous-tilanteisiin, ja kysyin asiasta haastattelussa. Selvisi, että Michaelilla on toinen, hänen aikaisemmin patsaalta ostamansa identtinen kopio saamastaan Maria-kuvasta. Michael kertoi niiden olevan keskenään erilaisia. Hämmästyin, kun Michael otti esiin kolmannen vara-Marian ja kertoi ymmärrettävän huolen originaalikuvan vahingoittumisesta. Michaelin toive asettaa kuva aitiopaikalle, ikään kuin alttarille, alttaritauluksi kertoo kuvan merkityksestä ja tietoisesti mukaan ottamisesta valorukoustilanteisiin.

Haastattelun jatkuessa Michael kertoo kokevansa hyvin konkreettisesti Marian läsnäolon.

IR: Tuntuuko se erilaiselta kun hän [Maria] ei ole kuvana paikalla?

MB: Kerran se [kuva] oli minulla lattialla. Ja sain näyn kuinka ihmiset astuvat jaloillaan edessäni. Se on kuin katsoisin ulos kuvasta, kun olen vahvassa yhteydessä. Ja hänen [she, Marian] ei todella tulisi joutua tuntemaan kenen tahansa jalkoja, joka ei huomaa sitä [it, kuvaa] ja jopa hänen nenänsä edessä. Se ei ole hauskaa. [...] Joten olen varovainen. [...]

IR: Eikö kuvalle ole paikkaa [olohuoneessa]?

MB: Haluaisin sen takan eteen. Jos se putoaisi ja menisi rikki, en pitäisi siitä.

IR: Pelkäätkö sitä, etkä sen takia tuo kuvaa.

MB: Muodostan joskus yhteyden, vaikka se [kuva] ei ole täällä.

IR: Eli hän on täällä, vaikka kuva ei ole täällä.

MB: Näen hänet jatkuvasti.

IR: Mutta tunnetko silloin kun tuot kuvan huoneeseen esimerkiksi [...] retriitillä, että on tärkeää, että se [kuva] on paikalla?

MB: Se on voima, voimaesine. Hyvin voimakas. Yksi sen tehtävä on tallettaa voimaa. Ehkä joinakin hetkinä voin jotenkin ladata sitä, tai se [kuva] latautuu kun sitä käytetään. Ja jos energiaa tarvitaan, sitä on mahdollista ottaa [kuvasta] [...]

IR: Joten esineen puoleen voi kääntyä tarvittaessa.

MB: Enkelit ovat kertoneet tämän minulle. [...] (31.12.08)

Michael ikään kuin suojelee paitsi Maria-kuvaa myös itse Mariaa osallistujien jaloilta henkilökohtaisen kokemuksensa kautta. Kun Michael on vahvassa yhteydessä Mariaan ja kuvaan, omat fyysiset rajat häviävät ja Michael kokee itse olevansa kuvassa. Etätoimijat enkelit ja Maria sekä inhimillinen toimija Michael käyvät keskustelua kuvan käytöstä, ja se vaikuttaa Valo-objektiin siten, ettei kuva ole välttämätön. Maria on joka tapauksessa läsnä Valon toimijuuden kautta.

Kuva sekä varastoi että luovuttaa energiaa, sillä on oma tahto. Kuva on tilanteesta riippuen sekä välitys että kääntäjä: voimaesineenä kuva on kääntäjä, mutta kuvallisena esityksenä välitys. Kuvan merkitys ei vähene, päinvastoin, siitä tulee erityinen ja suojeltava, sillä kuva määrittää Valo-objektia.

Kuva 6: Patsaan läheisyydessä olevassa kirkossa myytiin kuvia patsaasta sekä muuta kristillistä esineistöä. Ei kuitenkaan samanlaista kasvokuvaa, jonka Michael oli saanut ja myöhemmin ostanut. (IR, 1.1.09)

Elina Pajun mukaan inhimillisen ja ei-inhimillisen raja on häilyvä ja vaihteleva eikä paikannu ihmisen ruumiin ja esineiden rajoihin. Esimerkiksi hampaan irrottua maitohampaasta tulee esine. Eriytyminen on tilannesidonnaista. (Paju 2013, 142.) Samaa tilannekohtaista neuvottelua objektin ja ruumiinrajojen suhteen tapahtuu myös Michaelin ja Maria-kuvan suhteessa. Michaelin kuvaillessa vuorovaikutusta Marian kanssa vaikuttaa kuin Maria ja Michael vaihtaisivat osia: Michael olisi ei-inhimillinen, eteeriseksi muuntuva valo-olento ja Maria puolestaan inhimillinen, esineiden kautta konkretisoituva valorukoustoimija. Tähän ovat kiinnittäneet huomiota jotkut osallistujista, jotka kuvailevat Michaelia ”puoli-ihmiseksi”.

Blankat ovat julkaisseet kahdeksan CD-levyä, joissa Michael osin yhdessä Helenan kanssa esittää itse äänittämänsä, Valorukoukseen olennaisesti liittyvää rummutusta. Ensimmäinen levy, joka on julkaistu vuonna 2006, tähdentää Marian tärkeyttä

heti alussa. Marian kuva on levyn kannessa ja levyn syntyprosessista kirjoitetaan Valorukouksen sivuilla seuraavaa:

[t]ällä CD:llä ei ole musiikkia niin kuin me sen yleensä ymmärrämme, vaan me olemme äänittäneet rummutustamme meditaatiotilassa, hiljaisuudessamme sisällämme. ei muuta.

kun lopulta olin saanut äänitystyön puoliksi valmiiksi, näytti yksi enkeleistäni minulle valmista cd:tä ja sanoi 'tässä se on - sinun CD:si'. se oli jo valmis korkeammassa maailmassa, minun tuli vain kuunnella ja tuoda se tähän maailmaan.

rummutukset ovat jokainen eri tavoin voimallisia ja ne johdattavat sinut erilaiseen tilaan. rummutuksen 'jumalallinen äiti' aikana saatoin nähdä äiti-marian edessäni katsovan minua kaiken aikaa - antaen energiaansa ja valoaan. hänen valonsa on tallella äänitteessä. [...] (VR 7)

Kuva 7: Valorukousilta Konsan Kartanossa Turussa. Pöydällä osallistujalista, myytäviä Maria-kuvia sekä Blankojen CD:tä. (IR, 27.9.08)

Tekstissä ”äiti-Maria” kuvataan inhimillisenä olentona, jota Maria-kuva levyssä edustaa. Blankat kertovat materialisoineensa Marian musiikin ”korkeammasta maailmasta” levyksi. Äänite itsessään voidaan tulkita välitykseksi ei-inhimillisen Marian sekä inhimillisten toimijoiden Blankojen ja osallistujien välillä. Välityksellä tarkoitetaan musiikin yhteydessä esimerkiksi esittäjiä, soittimia, välityskanavia ja äänitteitä. (Lehtonen 2008, 154, 164.) Michaelin rummutus on puolestaan kääntäjä vuorovaikutuksessa Valon toimijuuden kanssa. Marian

tavoin etätoimijoina esiteltyjen enkeleiden merkitys Valorukouksessa liittyy yhteen Marian kanssa. Enkelit ovat ikään kuin Marian apulaisia ja aina paikalla, oli kyse musiikin nauhoittamisesta, Michaelin Maria-kuvan käytöstä tai Valorukouksen nimen keksimisestä. Nimen Helena kertoo saaneensa enkeleiltä työn alkuvaiheessa (VR3).

[H]elena vaimentaa musiikkia merkiksi lopettaa. Michael laskee kädet vasta kun musiikkia ei enää kuulu. Michael painaa kämmenet rintaa vasten, kiittäen katsoo Marian kuvaa. (KMP 26.9.08)

Kun kuva on paikalla, Michael on siihen aktiivisessa suhteessa ja hänen läsnäolonsa tapahtuu kuvan kautta. Maria-kuva määrittää Michaelin fyysistä toimintaa enemmän kuin kenenkään muun: Helena ei esimerkiksi siirrä kuvaa. Maria-kuvan poissa- ja läsnäolo osoittavat Blankojen korostunutta henkilökohtaista suhdetta esineisiin ja ideoihin, jotka eivät verbalisoidu ulospäin. Maria-kuvalla ei katsottu olleen samanlaista merkitystä osallistujille, oli kuva paikalla tai ei. Kuvan puuttuessa osallistujan mahdollisten henkilökohtaisten kuvaan liittyvien merkitysten oli kohdennuttava toisaalle.

Patsaat ja paikat Maria-vuorovaikutuksen mahdollistajina

Blankojen suunnittelemat ja toteuttamat retriitit noudattelivat sisällöllisesti samaa muotoa. Aikaa yhteiseen ja itsenäiseen valorukoukseen ja hiljentymiseen oli varattu useita tunteja päivässä. Retriitillä saattoi olla jokin teema, kuten ”Valo ja hiljaisuus - läsnäolo tässä hetkessä” uudenvuoden retriitillä, mutta Blankojen puheosuudet ja siten myös Mariaan liittyvä ”opetus” saattoivat muuttua tai jäädä pois retriitin edetessä. Oli siten täysin retriittikohtaista millä tavalla, jos millään, Mariasta oli puhetta.

Tutkimuksessa mukana olevalle uudenvuodenretriitille⁶ osallistui pariskunta, joista toinen oli käynyt ensimmäistä kertaa valorukousillassa muutama viikko ennen retriitin alkua. Leealla ei omien sanojensa mukaan ollut puolisonsa mainintojen ulkopuolella mitään käsitystä Valorukouksesta ennen retriittiä. Leea ei kokenut Mariaa erityisenä tai Valorukouksen kannalta välttämättömänä hahmona ennen vierailua patsaalle. Mariasta ei myöskään kerrottu erillistä Maria-tietoutta, vaan jokainen sai kulkea oman mielensä mukaan. Paluumatkalla vierailtiin Wiesin pyhiinvaelluskirkossa (Wieskirche), joten retriittiin liittyvät monet muut vierailukohteet patsaan lisäksi nousivat huomionarvoisiksi.

Blankojen kodissa oli paljon erilaisia uskonnollisia kuvia, myös taidekuvia. Yhdessä hoitohuoneessa oli sekä tiibetinbuddhalaisuudessa että hindulaisuudessa tunnettu jumala Tara sekä toinen kopio Mariasta. Leealle kuva Tarasta rinnastui kuvaan Mariasta yhtä merkityksellisenä tai merkityksettömänä kuin mikä tahansa kuva. Leea oli mukana retriitillä monesta syystä, mutta ei keskeisesti esimerkiksi Valorukouksen Marian takia, josta hän ei tiennyt mitään (Leea, 4.1.09).

Kirkko ja patsas ovat erityisesti paikallisten suosimia pyhiinvaelluskohteita. Patsas ei kuitenkaan ole yhtä tunnettu kuten Portugalissa sijaitseva Fatiman patsas (Nossa Senhora de Fátima), josta Maria Vesperbild on kopio.

[...] Olin viimeinen kahvilassa. Pöydän ääreen päästyäni kysyin kuinka usein H & M vierailevat patsaalla. Helena vastasi useamman kerran vuodessa, mutta ei paljon suunnitellusti. [...] Patsaan luokse kokoontuu erityisiin kirkollisiin tapahtumiin tuhansia ihmisiä yhtä aikaa. Michael sanoi, että hänen olisi pitänyt kertoa aikaisemmin, että Maria-patsaan voimapiste on siinä mihin Maria katsoo. [...] (KMP, 1.1.09)

Amy Whitehead on tutkinut uskonnollisten patsaiden⁷ merkitystä ja niiden kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Whitehead korostaa, kuinka hänen tutkimansa patsaat ovat palvojilleen ennemminkin eläviä olentoja kuin ainoastaan materiaalisia objekteja (Whitehead 2013, 179–180). Michaelin luonnehtimana Maria-patsas on miltei elävä olento. Patsaan välityksellä itse Maria vastaa katseeseen ja kommunikoii erilaisina, yksilöllisesti koettuina tuntemuksina. Maria tulee läsnä olevaksi myös patsaasta otettujen kuvien kautta. Kuvat ovatkin itsenäisiä ei-inhimillisiä toimijoita, eivät pelkästään patsaan toisintoja ja välityksiä. Kyseinen patsas on irtautunut elämäänsä omaa elämäänsä Kaleshwarin ja Blankojen luodessa sille uusia merkityksiä katolisen alkuperän lisäksi. Patsaalla käymisen voikin ajatella saavan pyhiinvaelluksen kaltaisia merkityksiä valorukouksen yhteydessä.

⁶ Aineistossa mukana oleva uudenvuoderetriitti oli toinen lajissaan ja ajankohta vakiintui muutamalle seuraavalle vuodelle. Myös vierailu Maria Vesperbildin patsaalla toistui retriitin ohjelmassa vuosittain.

⁷ Erityisesti Alcalan neitsyt ja Glastonburyn Jumalatar (Whitehead 2013, 1–4).

Seuraava lainaus auttaa hahmottamaan spirituaalisten hahmojen merkitystä Blankoille:

MB: Kun viimeksi vierailimme Amman luona Saksassa, koin äiti Meeran ja Amman työskentelevän yhdessä. He tekevät jonkunlaista yhteistyötä, sain käsityksen että he ovat hyviä ystäviä.

HB: [...] Se mitä teemme kehittyäksemme ja valmistellaksemme työtämme, [...] on, että yritämme olla siellä missä on mahdollista nostaa energiaa, tai nauttia korkeasta energiasta. [...] Joten meneminen korkeaan energiaan toisten seminaareissa, luonnossa, kirkossa, Maria-paikalla. Ja taas menemällä syvemmälle omaan sisimpäämme. Elämäntapaamme kuuluu, että meitä ohjataan sisältä käsin. [...] (12.9.08)

Erilaiset henkilöiden tapaamiset, kuten äidilliset Meera⁸ ja Amma⁹, ja vierailut Maria-patsaalla, temppeleissä, kirkoissa ja luonnonpaikoissa kertovat Blankojen omasta spirituaalisesta aktiivisuudesta ja elämäntavasta. Blankojen mukaan tällaisissa paikoissa on tavallista helpompi hiljentyä ja kokea yhteyttä Valoon, sillä monet muutkin tekevät niin. Nämä pyhiksi koetut paikat näyttävät Blankojen henkilökohtaisina käännöksiä mahdollistavina prosessointipaikkoina ja sisäisen ohjauksen vahvistamisena, kuten Valorukous osallistujille suhteessa Valoon (ks. Raunola 2017).

Boris Vukonićin mukaan useissa maailmanuskonnoissa luvataan, että vieraileminen pyhällä paikalla auttaa henkisesti tai sanallisesti ongelmassa.¹⁰ Toimintaa voisi kutsua myös henkiseksi turismiksi (*spiritual tourism*) tai uskontoturismiksi, ja myös Valorukous on osa tätä kenttää. (Vukonić 1996, 58–59, 117.)

IR: Miten justiin [...] koit tän niin ku tämmösenä [...] et kun tässä on tavallaan matka, ei seuramatka, mutta jonkunlainen elämymatka [...] ja sit tää on kuitenkin, tässä on tätä turismia tai pyhiinvaelluskohdetta ja kuitenkin tää retriitti, me ollaan vähän eristyksissä, et ollaan kauempana keskustasta?

Lilja: Minusta tää sopii kauheen hyvin tänne Assisiin tämä retriitti, koska nää kirkot antaa tälle sitä ulottuvuutta ja sisäisyyttä. [...]

IR: Eli ne on aika [...] keskeinen, keskeinen asia tässä retriitissä ne paikat?

Lilja: Oli, mä olin yllätynyt, että mä olin sitten niin kun tota saanut tän Marian niin kun läheisyyteeni, joka oli multa jo ollu kaukana. [...] Sillä oli merkitys, että me mentiin tänne, näihin kirkkoihin.

IR: Ai niin mikä näistä kirkoista teki suhun erityisvaikutuksen?

⁸ Intialaistaustaista hindupyhimystä äiti Meeraa (1960) pidetään äitijumalattaren ruumiillistumana. Meera asuu Etelä-Saksassa, missä pitää myös vastaanottoa. Tapaaminen Meeran kanssa tapahtuu äänettömästi ja kohtaamisen motivaationa on katseesta ja läsnäolosta välittyvä siunaus. (Ketola 2002, 42–47.)

⁹ Intialainen Äiti Amma (Mata Amritanandamayi, s. 1953) on lukuisia kertoja Suomessa vierailut henkinen johtaja, joka on tullut kuuluisaksi halaamisesta (Ahonen 2015, 82–83).

¹⁰ Pyhällä paikalla vierailua esimerkiksi puhdistautumisen, pelastuksen tai parantumisen saavuttamiseksi kutsutaan pyhiinvaellukseksi (Vukonić 1996, 117).

Lilja: No tämä Santa Marian, Marian kirkko [...] joka vaikutti minuun niin voimakkaasti että että tota niin kun sillai huimaten, et siinä oli niin kun aivan joku, joku erikoinen spiritti mulle. Siitä kirkosta mä sain sen semmosen, semmosen syvä-latauksen.

IR: Koitko miten, että se vaan niin ku laskeutu, vai liittyks siihen joku?

Lilja: Ei mitään, ei mitään tämmöstä niin kun ihmeellistä tunnealuetta vaan ainoastaan tuntemuksia siitä että mulle tapahtuu jotakin, en oikein tiedä mitä, mutta jotakin muutosta. Että se on niin kun, että joku on koskettanu mua. (23.5.08)

Maria on sisäänkirjoitettu haastateltavan paikkakokemukseen. Olimme vierailleet katolisessa Santa Maria degli Angelin kirkossa¹¹ muutamia kertoja Assisin retriitin aikana. Erilaisten inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden, kuten kirkko rakennuksen ja freskon kappelin seinällä, voi katsoa olleen vuorovaikutuksessa Valo-objektin kanssa ja osallistuneen retriitillä Liljassa aktivoituneeseen spirituaaliseen prosessiin. Valorukouksen kehyksessä tapahtunut henkilökohtainen kokemus on käänös: Valon toimijuus on ”koskettanut” ja vuorovaikutus on onnistunut. Lilja ei nimennyt kokemuksen lähdettä, mutta tulkitsen kirkossa koetun vahvan ”spiritin” liittyneen Mariaan.

Assisin sijaan Valamossa Liljan tavoin ensimmäistä kertaa retriitille osallistunut Irma kuvaa puolestaan ortodoksikirkossa koettua Maria-hetkeä seuraavasti:

IR: [M]e tehdään tätä valorukousta ja se usein sitten myös on tämmöstä meditaatiota tai rukousmeditaatiota tai ei ehkä sillä tavalla sanallista kun niin kun perinteisesti ajatellaan rukousta, niin teetkö ite eroja sitten näitten välillä?

Irma: [M]ä koen sen niin, että ne niin kun tavallaan kaikki käynnistää sen pyhyiden kutsumisen. Vaan myös se eilisiltanen [...] laulu oli tosi kaunista, koska se todella käynnisti semmosen. Sieltä ikään kun alko tulvia semmosta valoo siihen tilaan. Todella siis semmonen ja sit hän erikseen todella laulo niin kun Neitsyt Marialle ja Maria oli todella siinä läsnä, tai tää Jumalanäiti, niin kun he sanoo. Että ne, mä, siis kaikki tämmönen niin kun kääntyminen siihen Jumalan puoleen, oli se sitten rukouksen muotoon tai oli se meditaatio tai oli se mitä tahansa, kun se tapahtuu täydestä sydäimestä, kun siinä todella niin kun pyydetään, niin se oikeesti toimii.[...] (31.3.09)

Irman kokemuksessa ortodoksinen rukouslaulu kirkossa kutsui Jumalanäidin paikalle ja sai aikaan Valon virtaamisen. Retriitin ohjelmaan kuului tapaaminen Nunna Kristodulin kanssa läheisessä Lintulan luostarissa Irman haastattelun jälkeen. Kristoduli oli valmistanut esitelmän Sydämen rukouksesta, joka tunnetaan myös Jeesuksen rukouksena. Tällaisessa rukoustilassa

¹¹ Kirkon sisällä on vanha keskiajalta peräisin oleva kappeli, jossa Fransiskus piti tukikohtaa eläessään. Kappelin alttariseinällä on taidehistoriassa tunnettu fresko, Enkeli Gabrielin ilmestyminen Marialle (Ilario da Viterbo, 1393). Uusi kirkko on rakennettu vanhan ympärille myöhemmin 1500–1600-luvuilla.

ortodoksin on mahdollisuus saada kokemus luomattomasta valosta, joka merkitsee Jumalan läheisyyttä. Irman kokema Valo kirkossa, sekä hesykastinen luomaton valo ja Marian läsnäolo rinnastuvat toisiinsa.

Kristoduli: Se on semmonen hyvin tärkeä käsite ortodoksisessa kirkossa tämä luomaton valo. Siis se on Jumalan, se on Jumalasta lähtöisin. Se ei ole siis aineellinen valo ja ortodoksisen käsityksen mukaan se ilmestyi esimerkiksi Taaborilla¹². Se valo ei ollut semmosta normaalia valoa, jonka Jumala lähetti valaisemaan, vaan se on näitä Jumalan energioita. (31.3.09)

Kuten Valorukouksen Valoa myös luomatonta valoa voi ajatella näennäisobjektina, jonka kanssa pyritään vuorovaikutukseen. Ortodoksisuudessa vasta Pyhä Henki tuo rukoukseen valon ja Jumalan läheisyyden (Nunna Kristoduli 2006, 225–226). Luomattoman valon kokemus siis ”annetaan”, jos Jumala niin haluaa. Valorukouksessa Valo puolestaan on jatkuvasti läsnä ja kenellä tahansa on mahdollisuus kokea se. Irman kuvaama rukouslaulu on toimija, joka luo käännöksen Irman ja Marian välillä.

Irma on osallistunut aikaisemmin Valorukousiltoihin ja monenlaisiin henkisiin tilaisuuksiin. Hänen oma mestarinsa on Amma. Irman tulkinnassa myös Maria on yksi mestareista toimija ja kääntäjä, joka mahdollistaa kokemuksen Valosta. Valo rinnastuu merkitsemään pyhyyttä ja henkistä todellisuutta: ”Tää on sillä lailla mielenkiintonen tää uskontojen näkemys, koska mä oon edelleenkin sitä mieltä, että kaikki pyhyys tulee yhdestä lähteestä”. Samalla Irma viittaa kirkossa koettuun rukoushetkeen. Kun Valon toimijuus on mukana, se tuntuu myös fyysisesti. Valo haluaa tulla tunnistetuksi riippumatta uskonnosta. Näin ajateltuna uskonnot ja niiden keskeiset hahmot ovat toimijoita Valon ja ihmisen välisissä käännöksissä.

Neuvoteltu Maria, neuvoteltu Valorukous

IR: Sit täällä on toi Maria ainakin vahvasti kuvan kautta ja puheitten kautta läsnä.

Mikko: Ai niin se Marian kuva.

IR: Niin.

Mikko: Nii?

IR: [J]a sitte välillä puhutaan Jeesuksesta ja sillä lailla semmosia kristillisiä juttuja. Miten tota, miten ne siun mielestä limittyä tähän tai mitä ne kertoo tästä Valorukouksesta?

Mikko: En mä oo sitä sillai ajatellu. Mä en niin kun semmosia, ne ei oo mun juttuja, että joku kuva ripustetaan seinälle, et se ei oo mun juttu. Semmosii mä vieroksun. Mut ei se mua haittaa, et mä kunnioitan heiän, se on heiän juttu. Varsinkin Michaelille se on tärkeätä. Se on mulle ihan okei, että ei siinä. [M]ut en mä oo sitä ajatellu, en mä oo kokenu tätä mitenkään kristilliseks. Siis siinä mieles, niin kun perinteisessä mielessä. (29.9.08)

¹² Kristuksen kirkastuminen, Kirkastusjuhla (I4).

Valorukouksen yhteydessä esiintyvä Maria-kuva on saanut osallistujilta vaihtelevan vastaanoton. Marian lisäksi olen kysynyt haastateltavilta myös Jumalasta ja Jeesuksesta, etenkin jos ne ovat tulleet Blankojen puheosuuksissa esille. Mikko kuvaa kokemustaan Valorukouksesta eikristilliseksi, mutta en huomaa kysyä, mitä hän tällä tarkoittaa. Hahmot ovat samoja, mutta lähestymistapa ja niistä puhuminen on hyvin toisenlaista. Mikon esimerkissä tulee esille, että omassa osallistumisessaan voi painottaa eri puolia. Mikko ei ole kiinnostunut Maria-kuvasta, mutta voi kuitenkin hyväksyä sen, jotta Valorukoukseen osallistuminen mahdollistuu. Arja puolestaan olisi valmis antamaan Marialle enemmänkin tilaa elämässään myös kuvan välityksellä:

IR: [M]inkä verran siulle merkitsee, kun puhuttiin siitä uskonnosta, että kuitenkin Maria on tärkeä Helenalle ja Michaelilla ja siitä he puhuu. [E]ilen tais Helena jollain lailla viitata myöskin Jumalaan tai Kristukseen, että [...] mitä sie ajattelet niistä, että tässä on niin kun mukana näitä kristillisiä?

Arja: No joo, silleen varmastikin on, mutta ehkä mä ajattelen kuitenkin, että jollain lailla kaikki on sitten kuitenkin yhtä. Että en mä niin kun ite ei ole oppinut siihen, että Mariaa erityisesti korostetaan esimerkiksi tässä [luterilaisessa] kirkkouskonnossa. Että sehän on tietysti tärkeä, mutta ei silleen niin kun ole missään erityisasemassa.

IR: Onks siitä tullu tätä [Valorukouksen] myöten siulle läheisempi?

Arja: On varmaan silleen vähän tullu joo.

IR: Onks siulla esimerkiksi se kuva?

Arja: On mulla se kuva.

IR: Käytät sie sitä?

Arja: No on se mulla esillä, mutta en mä ehkä hirveesti käytä. Että loppujen lopuksi hirveen vähän kotona kerkeen hiljentyä mitenkään. On kaks pientä lasta, niin ei hirveesti ehi. (28.9.09)

Käyttäminen tässä yhteydessä viittaa Blankojen ohjeeseen katsoa kuvaa ja pyrkiä yhteyteen Marian kanssa. Arja toteaa, että luterilaisessa kulttuurissa Maria ja kuvat Mariasta ovat vähemmän esillä. Niiden haltuunotto on kulttuurisesti vierasta. Mustan laatikon toimiminen edellyttää motivaatiota, ja siten Valorukouksessa tarjoutuva Maria niin kuvana kuin sen kohteenakin vaativat aikaa, jota Arjalla ei ole mahdollisuus antaa. Moni kokee Arjan ja Irman tavoin Marian ilmentävän eri uskonnoille yhteistä pyhyyttä. Blankojen vapaa ja taustoittamaton suhtautuminen aiheutti kuitenkin myös ristiriitaa:

IR: [M]iten se vaikuttaa sinuun, jos esimerkiksi Michael puhuu Kristuksesta [...]? Just esimerkiksi siinä valossa, että heidän taustasta ei oo kauheesti, tai he ei tuo sitä kauheen paljon esille, et millä lailla he suhtautuu?

Rebekka: Niin mä en oo varmaan aikasemmin jotenki ajatellu sitä ollenkaan, tai musta tuntuu, että se ei oo merkinny mulle mitään sen takii, et mä ihailen just sitä heidän tällästä niin kun niin vahvaa sitä oman itsen kuuntelua ja niin henkilökohtasta tätä hengellistä yhteyttä, tai mikskä sitä kutsuiskaan, et jotenkin mä oon varmaan hirveesti niin kun sivuuttanu sen. Se mikä ehkä hiukan niin kun särähtää mulle on just

tää Kristuksen ja Jumalan ja näiden käyttö, koska itse en osaa niin kun nimetä tällaisia voimia vaikka uskon korkeampiin voimiin, niin en osaa niin kun sillai, koska jotenkin mä yhdistän ne just niin hirveesti näihin niin kun eri uskontoihin ja niiden käsityksiin siitä mikä on niin kun ainoa oikea ja totta ja niin edelleen. [...] (30.3.09)

Puhe Jumalasta ja Jeesuksesta oli yhtä sattumanvaraista kuin puhe Mariasta. Blankojen omat maailmankatsomukset sekoittuvat Valorukouksen Maria-painotuksen kanssa. Oli osallistujasta kiinni, millä tavoin hän sulautti sekä Valorukouksen Maria-viestin että Blankojen henkilökohtaiset näkemykset uskonnollisista hahmoista: liittikö hän ne samaan pyhän tavoitteluun, vai erottiko erillisiksi uskonnollisiksi piirteiksi. Rebekan käännökset Valo-kvasiobjektista eivät tapahtuneet uskontojen tai hahmojen kautta. Rebekka kertoo uskovansa ”korkeimpiin voimiin”, mutta ei halua nimetä niitä, vaan irtisanoutuu uskonnoista.

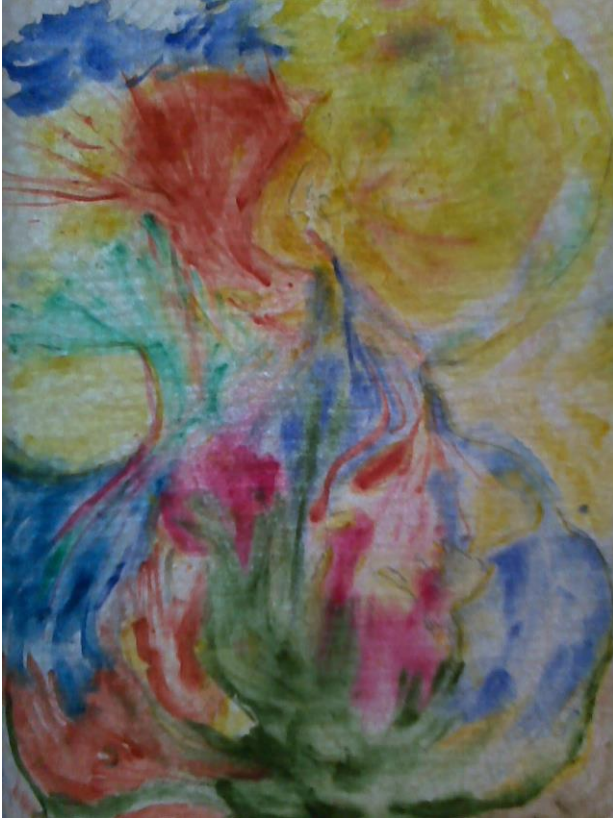
Olen luetuttanut vertaisarviointiin menevää artikkelia osallistujilla, ja heistä osa on kommentoinut tekstiä. Rebekka analysoi tulkintaani Mariasta Pentti Lempiäisen *Kuvien kieli* -tietokirjan (2002) avulla ja pohtii Mariaa korkeampien voimien edustajana nimenomaan sukupuolen näkökulmasta.

Oma huomioni kiinnittyy feminiinisen hahmon tuomisen Valon ”lähettiläänä” [...]. Huomaan että itse en kykene ”pyhän” tai mahdollisen korkeamman voiman sukupuolittamiseen. Jopa H[elena ja] M[ichael] tuntuivat minulle enemmänkin androgyynin hengellisen edustajilta kuin sukupuolensa edustajilta. [...] Kuten kuvani kertoo, koin hänet puoliksi henkiolentona, irti maan kahleista ja sukupuolirooleista. Kun katselin vielä noita Maria-kuvia ja Helenea, joka muistutti olevansa Helena Maria, tuntuu hän minusta muistuttavan kuvan Mariaa herkän kuuntelevalla ja lempeällä olemisen tavallaan – ehkä ihan ulkoisestikin näen jotain samaa. Mariaan liitetty rakkaus ja laupeus, äitiys ja neitsyys viimeksi mainittua lukuun ottamatta sopii Helenankin olemukseen. [...] (sähköposti 19.3.17)

Rebekka rinnastaa Helenan artikkelissa esitettyihin Maria-kuviin ja tuo esiin omat lähtökohdansa kanssakäymiseen Helenan ja Michaelin kanssa. Jos uskonnot ja uskonnolliset hahmot ovat toimijoita Valon ja kokijan neuvotteluissa, näyttäytyy sukupuoli konstruoituna toimijuuden laatuna kääntämisessä ja toisaalta laajennetussa kokijan toimijuudessa.

Katkelmassa tulee esiin myös Helenan kutsuminen Helenamariaksi. Tämä viittaa Blankojen kanssa yhteistyötä tehneen kouluttajan ja näkijän Jukka Hirvonsalon käsityksiin ihmisen nimen voimasta ja toimijuudesta. Hirvonsalon mukaan kaikkien etunimien käyttö on nimen voiman kokonaisvaltaista käyttöönottoa. (Hirvonsalo 2003, 1, 15.) Hirvonsalon ajattelussa nimien kautta voi siten tulla tietoiseksi Valon toimijuudesta itsessään. Niin Helena Blanka kuin jotkut osallistujista käyttivät kenttätyön aikana kahta etunimeänsä yhteen kirjoitettuna. Helena ei kuitenkaan tehnyt julkista nimenmuutosta tai vaatinut, että kaikki olisivat kutsuneet häntä Helenamariaksi.

Sähköpostissa Rebekka kommentoi myös tunnustuksettomalla taidereitillä¹³ maalaamaansa kuvaa ja toivoi minun viittaavan siihen osoituksena hänen ”haluttomuudesta[an] kokea omakseen kliseistä Maria-kuvastoa”, jota Valorukouksen Maria-kuva Rebekalle edusti. Michaelin rummutusta kuvaavassa työssä sukupuolettoman hahmon punaisina virtaavat, ilmaan kohotetut kädet soittavat rumpua. Soittaja sulautuu keltaiseen valoon, joka liikkuu väreinä soittajan ympärillä.

Kuva 8: Rebekan maalaus riisipaperille (kuva: Rebekka).

On mielenkiintoista, että Rebekka kertoo nimenneensä työn vasta jälkikäteen Michaelin rummutukseksi. Rebekalle kuvaa maalatessa välittynyt tunnelma muistutti Valorukouksesta ja Michaelista. Tulkintani mukaan niin Valorukous kuin Mariakin ovat olleet Rebekalle siten enemmän tunteita ja kokemuksia kuin tiedostettuja uskomuksia.

Rebekka kritisoi Valorukouksen asettamisesta uskonnollisuuden tarkastelun alaiseksi tutkimuksessani ja pitää tärkeänä henkisyiden erottamista uskonnollisuudesta. Maria-kuva, joka olisi Rebekan puolesta voinut olla myös joku toinen hahmo, ei ole estänyt osallistumista. Lopuksi Rebekka esittää kysymyksen: ”Onko Marian tärkeä asema ollut yksi nimenomaisesti naisiin vetoava tekijä, kun ajatellaan toimijaverkkoa...” (5.4.2017) Valorukouksen Maria on epäilemättä ollut symboli ja tuttu hahmo valolla elämisen rinnalla. Kukaan haastateltavista,

mies tai nainen, ei ole kuitenkaan maininnut Marian olleen syy heidän osallistumiselleen. Toisaalta on vaikea ajatella, mitä Valorukous olisi ollut ilman Mariaa. Maria ja valolla eläminen liittyivät Michaelin ajattelu kiinteästi yhteen, ja toimivat esimerkkinä hänen henkilökohtaisen toimijaverkon vuorovaikutuksesta.

Siinä missä Rebekka otti etäisyyttä Valorukouksen Mariasta, Assisissa¹⁴ ja Valamossa mukana ollut osallistuja Lyidia koki suoranaista tyrmistystä monikulttuurisen Marian edessä. Marian

¹³ Pidin esitelmän Voimaa valosta -retriitillä 25.3.2011 Turun Harjattulassa ja Rebekka oli yksi tapahtuman osallistujista.

¹⁴ Lyidia oli mukana Assisissa ja kertoi retriitin jälkeen suunnitelmista toteuttaa seuraavan keväänä hänelle tai hänen avullaan räätälöity retriitti Lintulassa. Ensimmäisen Assisissa (17.–24.5.2008) koetun ja viimeisen Valamon luostarissa (29.3.–1.4.2009) vietetyn tutkimusretriitin välillä on kulunut aikaa lähes vuosi. Lintulan sijaan retriitti pidettiin Valamossa, ei luostarin järjestämänä, vaan Lyidian kutsumana yksityistilaisuutena. Myös minut kutsuttiin tutkijana mukaan Valamoon (Raunola 2017).

epämääräisyys toiminnassa ja Valorukouksen tausta vaivasivat Lyydiaa, ja hän yritti määritellä toimintaa muun muassa haastattelujen yhteydessä.

IR: [K]un niin kun nyt oot pari kertaa tässä valorukousretriitillä ollu ja noissa iltoja ja seurannu tätä vähän ja nyt sitten täällä Valamossa niin kun, että ja puhuit nyt tosta itämaisesta taustasta ja sit tästä ortodoksisuudesta, niin löydätkö molempia elementtejä sit tästä Valorukouksesta?

Lyydia: No joo tietyllä tavalla kyllä. Et aluks ei mitään. [P]arissa ensimmäisessä illassa [...] niin siellä ei kyllä, mä seurasin sitä hyvin kysyvästi ja oikeestaan niin kun tarkasti ja ei tullu mitään mun mielestä kytkentää kristilliseen sanastoon tai muuta. Mahtoko edes Jumala tai jumaluus, jollain tavalla saatto olla. Sitten siellä oli kuva, josta toisella kerralla muistaakseni, niin Helena sano, että Michaelilla on aina mukana tämä Marian kuva. Mä katsoin sitä Mariaa [...] ja mietin, että kukahan Maria mahtaa olla kyseessä. Mut kun siinä ei ollut sädekehää ja se kuva oli tämmönen niin kun sanottu kaunis [...]. Mulla jäi hyvin epäselväks, et mihin niin kun kulttuuriin tai uskonnolliseen viitekehukseen tää liittyy. Ja tota sitten vasta pari kolme kertaa myöhemmin kävi ilmi, joka oli sitten, se ei ollu ehkä ihan ensimmäinen, mut lähes ensimmäinen kristillinen kytkentä, et kyse olikin [...] heille läheisen Maria-kirkon yksi Maria, nimenomaan Maria-veistos ja sen kasvot. Joka tietenkin on sitten jo selvä kytkentä kristilliseen traditioon. Ja niin kun oon kertonu, Assisissa ympäristö tuotti näitä [kytkentöjä kristilliseen traditioon]. Kerran hyvin alkuvaiheessa, toisen istunnon jälkeen mä kysyin, että mihin traditioon te itse katsotte, et te kuulutte? Vaik te ootte sanonu, että teillä ei oo semmosta taustayhteisöä, niin eihän nää tyhjästä tule, että johonkin traditioonhan te kuulutte, että mikä se teidän mielestä on? Ja se on ainoa kysymys kautta aikojen, johon Helena ei ole vastannut. [...] Assisin jälkeen, tai siellä kun haastattelit, mä sanoin, että Assisin retriitti lisäs mun semmosta luottamusta siihen, että tällä on kun onkin aika lailla kytkentää kristilliseen ajatteluun tai maailmankuvaan. [...] Et se on niin kun lisääntyny tää tieto nyt tai tää samalla vähän semmonen luottamus, et tota että jossain on se perusta, jossain on ne juuret, joskin varmaan osittain täällä, mutta jossain muualla myöskin. (2.4.09)

Retriitti luostarissa oli kuin yritys yhdistää Valorukousta ja ortodoksisuutta Lyydian mielenmaisemassa. Lyydian kokema kristillinen vivahde edellisellä retriitillä Assisin kirkoissa herätti kysymyksiä Valorukouksen juurista, joihin Lyydia haki vahvistusta järjestämällä luostariretriitin. Myös Helenan avoin suhtautuminen joihinkin ortodoksisuuden ideoihin, kuten kauneuteen, hesykastiseen hiljaisuuteen ja rukoukseen sekä pyhimyksiin kiinnosti Lyydiaa. Valamon retriitti oli yhdistelmä luostaripalveluksia, joihin jokaisella oli mahdollisuus halutessaan osallistua, ja Michaelin valorukousrummutusta¹⁵.

¹⁵ Ympäristön lisäksi poikkeuksellisen retriitistä teki se, että Helena poistui ensimmäisen päivän jälkeen perheystistä.

Jo retriitin toisena päivänä osallistujien parissa keskusteltiin siitä, että luostarinjohtaja oli käynyt Valorukouksen internetsivuilla vasta siinä vaiheessa ja hämmentynyt sen sisällöstä. Lyydia oli luvannut igumenille, että ortodoksisuus olisi näkyvästi mukana. Lähes kaikissa luostarialueen sisätiloissa oli yksi tai useampi eriaiheinen ikoni makuu- ja ruokailutiloista alkaen lukuun ottamatta takkahuonetta, joka toimi retriittitilana. Lyydia yhdessä toisen ortodoksiosallistujan kanssa kiinnittivät takkahuoneen nurkkaan pienen Konevitsan Jumalanäidin ikonin pian retriitin alettua.

IR: Kerkesitkö kiinnittää vielä huomioon siihen Marian kuvaan, joka on sitten Helenalla ja Michaelilla mukana noissa?

Raita: Joo mä tänään ihan pikasesti katsoin sitä. [...]

IR: [K]un [...] siinä tilassa tuli esille se, että ei oo siinä huoneessa sitä ikonia. Ja ehkä se oli miun [...] oma mieli yhdisti sen, että siinähan [Michaelin kuva Mariasta] meillä on se ikoni.

Raita: Niin kyllä. Tota varmasti voi, Neitsyt Mariahan, Jumalansynnyttäjä ei todellakaan ole niin kun ortodoksisen kirkon yksityisomaisuutta millään lailla ei voi olla. Ja tota niitä kuvia tehdään sitten eri perinteissä eri tavoin. Että tietyllä tapaa kyllä varmaan näin vois ajatella. Mutta meillä sitten kun ikonitaide on tietyllä tapaa kanonisesti säädeltyä, että miten se esitetään, että se ois niin kun ikoni, eli Jumalanpalveluksen väline ja liturgian osa, niin siinä on tiettyjä semmosia ehtoja millon se tulee niin kun ikoniksi. Että se ei riitä, että on kuva, jossa esitetään Neitsyt Mariaa, vaan siellä pitää olla tietyt tunnukset, esimerkiksi tekstit. [...] Mut tokihan se voi muistuttaa meille ja tekee sen varmasti, Neitsyt Marian läsnäolosta ja sehän on siinä mielessä rukouksellinen asia ja toimii ikonin tapaan, vaikka se ei olekaan niin kun ortodoksisen

liturgian osa siinä pöydällä ollessaan. (30.3.09)

Kuva 9: Ortodoksiosallistujien retriittitilaan tuoma Konevitsan Jumalanäidin ikoni. (IR, 30.3.09)

Raita kertoo opin mukaisen ikonin määrittämisen, mutta hyväksyy rinnastukseni Michaelin Maria-kuvan ja ikonissa esiintyvän Marian samankaltaisesta käyttötavasta. Tilaan oli kuitenkin tärkeää saada nimenomaan ortodoksisesti esitetty Maria.

Lyydia kävi vuoropuhelua valorukoukseen osallistumisensa puolesta ja vastaan muun muassa tilaan tuodun ikonin avulla. Alkuperäinen Konevitsan Jumalanäidin ikoni, jota kutsutaan myös ihmeitätekeväksi ikoniksi, on yksi pääkirkon tunnetuimmista ikoneista.

Lyydia: Tää oli niin kun tätä pohdintatasoo, mut sit kokemuksellisella tasolla, niin hyvin voimakkaita juttuja, juttuja mitä esimerkiks tuli tossa kun me tuotiin toi Konevitsalainen Jumalanäiti tonne huoneeseen. Ja sitten esimerkiks tietyt rummutuksen kohdat, jollon mä oon selin rumpuun ja katson sinne Konevitsalaiseen. Se menee hyvin kokonaisvaltanen tunto, missä on vahva fyysinen tunne, esimerkiks mun selässä ihan hirmusen voimakasta niin kun semmosta voimaa ja kuumuutta oikeestaan. Ja, ja samalla niin kun hyvin semmonen pehmeä ja avoin tunne sydämen alueella. Kaikkia tämmösiä fyysisiä, fyysisen ja sitten hengellisen kokemusta yhtä aikaa. [S]e oli tärkeä se Konevitsalaisen Jumalanäidin tuominen siihen meidän tilaan ja sitten tietenkin pitkäkö aika Lintulassa ja näissä palveluksissa [...]. Ja sitten nää kaikki ikonipuheet, joita tässä on ollu paljon, niin sillä tavallahan tää oli hyvin ortodoksisesti väritynyt retriitti tietysti enemmän kun koskaan on läheskään voinut olla. [...]

(1.4.09)

Haastattelukatkelmassa kuvatussa tilanteessa¹⁶ ikoni tuli uudeksi ei-inhimilliseksi toimijaksi ja kääntäjäksi valorukouksessa, sillä kyseessä ei ollut ortodoksinen palvelus, vaan valorukousrummutus, jossa Michael oman Maria-kuvansa avulla oli yhteydessä Valo-kvasiobjektiin. Se miten ikoni vaikutti Michaeliin tai muihin osallistujiin, ei käy aineistosta esille. Ikoni rinnastuu Michaelin kokemuksiin omasta Maria-kuvasta, joka on kuva katolilaisesta patsaasta, mutta irrotettu sen katolilaisesta käyttöyhteydestä. Lyydian tapauksessa ikonia ei irrotettu ortodoksisuudesta, vaan päinvastoin Lyydia yritti ikonin avulla luoda uutta käännöstä ortodoksisempaan suuntaan. Lyydialle on tärkeä erottaa kaksi Mariaa: Valorukouksen Maria-idea ja ortodoksinen ”oikea” Maria. Ikonin tuominen retriittitilaan liittyi siihen, että Michael toi takkahuoneen pöydälle oman Maria-kuvansa. Ikonissa oli Marian lisäksi myös Jeesus, joka Michaelin kuvasta puuttui. Ortodoksisuudessa Maria on suhteessa Jeesukseen, kun taas Valorukouksen Maria oli itsenäinen ja erillinen. Lyydia halusi tuoda oman uskontonsa keskeisen hahmon läsnä olevaksi ja Valorukouksen siten alistaiseksi omassa maailmankuvassaan.

Lyydia ja Raita olivat yhtä aikaa vuorovaikutuksessa sekä ortodoksisuuden että Valorukouksen kanssa keskenään erilaisten Maria-kuvien välityksellä. Jumalanäidin edessä suoritettu valorukous sai tutun kohteen. Ikoni osallistui valorukoukseen kuten Michaelin Maria-kuvakin. Valorukous ja ortodoksisuus yhdistyivät, kun Lyydia katsoi ikoniin Michaelin rummuttaessa. Lyydia ei kuitenkaan halunnut määritellä Valorukouksen Valoa itselleen tutuilla kristinuskon käsityksillä, vaan kristillinen valo oli erikseen. Raja oikean ja väärän valon välillä ortodoksisuudessa on Valamon luostarinjohtajan igumeni arkkimandriitta Sergein mukaan selvä.

IR: Jonkin verran he on tän Marian lisäksi puhuneet myös Kristuksesta ja Jumalasta, mut et se...

AMS: Jotenkin tuntuu, et he on vähän niin kun etsijöitä vielä jotenkii siinä. Et he on jotain löytäneet, mut että ikään kuin hieman ois vähän niin kun, tai ovatkin niin kun

¹⁶ Lyydia kuvaa sydämen alueen pehmentyvän ikonin puolelta valorukouksen lämmittäessä selästä. Tätä voi tulkita myös kuvauksena parannuskokemuksesta.

eksyksissä sen, sen suhteen. Tai ehkä he ei itse koe sitä. Mutta näin kirkon näkökulmasta kun sitä katsoo, niin se valo ei ole vielä täydellistä. Että semmonen hieman, hieman niin kun hämää valoa, tai miten sen sanois. (16.6.09)

Igumeni käyttää auktoriteetin valtaa ja määrittelee Valorukouksen Valon ”hämäräksi valoksi” suhteessa ortodoksisuuteen. Luostariretriitti rinnastuu Assisin kirkoissa vierailuihin: erilaiset ”pyhät” paikat ja tilat ovat mahdollisuuksia ja erilaisia tulkintoja Valon kokemiselle. Tässä tapauksessa uskonnollinen auktoriteetti rajasi Valo-toimijaverkon ortodoksisen instituution ulkopuolelle eikä uusia käännöksiä siihen suuntaan vahvistunut.

Retriitti Valamossa oli konkreettista neuvottelua Marian ja Valon merkityksistä. Valo-toimijaverkon kannalta on mielenkiintoista, että Lyydia halusi luoda käännöksiä ortodoksisen suuntaan. Valorukoukselle retriitti oli käänнос kohti Valo-kvasiobjektia. Tähän liittyvät käsitykset Jumalasta, Jeesuksesta ja Mariasta poikkeavat Valorukouksen ja ortodoksisuuden välillä. Valorukouksessa nämä hahmot olivat olemassa yksilöllisten maailmankatsomusten mukaisesti niin Blankojen kuin osallistujien osalta.

Heinäkuussa 2011, noin vuosi ennen Valorukouksen päättymistä, Helena Blanka kirjoittaa blogissaan:

olen saanut opetella swami kaleshwarin lempeässä ja voimallisessa ohjauksessa todellista hiljaisuutta [...] swami kaleshwar on intialainen mestari, jonka Michael kohtasi hiukan ennen kuin me tapasimme. häneltä michael sai Marian kuvan ja yhteyden mariaan. marian kuvan, joka on aina hänen mukanaan[...] (Blogi 31.7.2011)

On paradoksaalista, että Helena taustoittaa Maria-kuvaa ensimmäisen kerran blogissa vasta Valorukouksen elinkaaren lopussa. Kyseisestä kirjoituksesta eteenpäin oli huomattavissa Blankojen voimakas yhteinen niveltymisen Kaleshwarin opetukseen. Helena kirjoittaa, kuinka hän vastusti ajatusta gurusta, kunnes koki sisäisesti Kaleshwarin kutsuvan tekemään työtä kanssaan. Tämä tarkoitti gurun neuvojen noudattamista ja muun muassa palaamista fyysisen ruuan nauttimiseen (Blogi 17.6.2012). Blankat olivat valmiit neuvottelemaan Valorukouksen uudeksi. Marian sen sijaan sanottiin olleen gurun luona alusta alkaen.

Lopuksi

Pois lähtiessä Helena pakkaa kannettavansa reppuun, Michael puhaltaa keskuskynttilän, ottaa rummut ja Marian kuvan takan päältä [...]. (KMP, 3.10.08)

Artikkelin alussa ja lopussa esitetyt kenttämuistiinpanokatkelmat ovat hyvä esimerkki inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden läsnäolosta Valorukous-toiminnassa. Lyhyet ja luettelomaiset kuvaukset eivät sellaisenaan kerro muusta kuin olosuhteista. Toisaalta ne kertovat nimenomaan siitä minkälaisissa ympäristöissä ja millaisten vaikutusten alaisuudessa toimitaan.

Kuitenkin vasta tarkempi vuorovaikutuksen tarkastelu avaa inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden välistä kommunikaatiota. Mukana on useita merkitystasoja ja neuvoteltua toimijuutta, kuten se, mitä Marian kuva merkitsee ja mitä kuvalla tehdään. Myös tutkimus on toimija, joka osallistuu liitoksien rakentumiseen ja ylläpitoon.

Maria oli ensisijaisesti Michael Blankan henkilökohtainen pyhimys ja opettaja, johon hän tutustui uushindulaisessa kontekstissa. Blankojen tavattua ja Valorukoustoiminnan alettua Mariasta tuli heidän työnsä yhteinen kehys. Michaelin kuva Mariasta symboloi koko Valorukouksen Mariaa, ja kyseinen kuva oli lähes poikkeuksetta mukana Valorukous-tilaisuuksissa, niin illoissa kuin retriiteilläkin. Helena ja Michael Blanka loivat Mariasta oman tulkintansa ja Valorukoustoiminta oli tämän tulkinnan ilmentymä. Blankojen ottama kuva Maria-patsaasta edusti Valorukouksen Maria-tulkintaa ja oli osa Valo-objektin määrittymistä. Marian suhde Valorukouksen Valoon oli monitahoinen. Yhtäältä Maria oli osa Valon käsitettä, mutta ei yksistään määrittänyt sitä.

Maria oli Blankojen mukanaan tuoma etätoimija, joka alkuvaiheeseen liittyvien kääntämisten ja neuvottelujen tuloksena loi Valorukous-toimijaverkon keskeisimpiä säikeitä. Maria esiteltiin osallistujille mustan laatikon kaltaisena itsestäänselvytenä. Kukaan tutkimuksessa olleista osallistujista ei tuonut esille Maria-laatikon avaamista Valorukouksen edellyttämällä tavalla. Maria-laatikon itsestäänselvyttä purkavia elementtejä oli havaittavissa sekä niillä osallistujilla, jotka olivat olleet vain vähän mukana ja toisaalta niillä osallistujilla, jotka olivat olleet mukana jo pidempään. Osallistujien oli mahdollista ylläpitää useita rinnakkaisia käsityksiä Mariasta. Käsitys Mariasta ei siten välttämättä ollut yhteinen, mutta riittävän yhteinen, että Valorukoukseen osallistuminen mahdollistui.

Erityisesti Michaelin voi katsoa yrittäneen vakiinnuttaa Marian paikkaa Valorukous-toiminnassa kuvan kautta. Osallistujien käsitykset Mariasta osana ”kaikkeutta” tai ”samaa lähdetä” olivat Valorukousta ylläpitäviä Maria-käsityksiä, jotka kuvastavat säleikön kaltaista suhtautumista Valorukoustoimintaan. Maria-käsitykset, jotka olivat ristiriidassa tämän kanssa, kuvasivat enemmän traditionaalisen uskonnon tulkintaa, kuten ortodoksiosallistujien kohdalla. Osallistujan oli myös mahdollista irtisanoutua määrittelyistä ja painottaa merkityksenannossaan muita käännöksiä tuottavia säikeitä, kuten sukupuolta. Myös Marian kulttuuriset ja uskonnoista tutut merkitykset, sekä Blankojen omat henkilökohtaiset maailmankatsomukset vaikuttivat Valorukouksen taustalla ja sekoittivat osallistujien Mariasta ja Valorukouksesta tehtäviä tulkintoja.

Blankojen käsitys Mariasta ja Valosta olivat olemassa työn alkuvaiheista lähtien. Helenan ja Michaelin Valorukoustoiminta voidaan ajatella toimijaksi, joka alkoi koostaa ympärilleen muita toimijoita. Osallistujien myötä Valosta tuli laajemman joukon yhteinen idea. Blankojen Maria-käsityksillä oli keskeinen rooli Valorukouksen koostamisessa. Maria-käsitys, joka todentui Michaelin kuvassa, oli ensisijaisesti käänös Valo-objektin ja Valorukouksen sekä osallistujien ja Blankojen välillä näiden välittäessä kuvaa osallistujille. Marian kuva Valorukouksessa uudisti paitsi Maria-tulkintaa myös Marian lähestymistä kuvien kautta. Blankojen tavan myydä

ja antaa Maria-kuvaa voi ajatella jatkaneen voimaesineen edelleenvälittämisen perinnettä. Kuvat, patsaat ja paikat olivat keskeisessä asemassa myös osallistujille ja osallistuivat näin Valorukouksen ylläpitämiseen: ne olivat toimijoita sisäisen tunteen, kokemuksen ja spirituaalisen prosessin aktivoitumisessa.

Valorukouksessa yhdistyivät mielenkiintoisella tavalla pyhiinvaellus ja uskonnollinen turismi. Retriittejä haluttiin järjestää kulttuurihistoriallisesti merkityksellisissä paikoissa, kuten Schwangaussa, Assisissa ja Valamossa. Tähän liittyivät kristillisten hahmojen läsnäolo kristillisen taiteen kautta. Valorukouksen parissa esiintyvässä uskonnollisessa kuvastossa oli olemassa myös esteettinen ulottuvuus, vaikka taidehistoriallinen yhteys jäikin ohueksi. Kuvalla oli väliä, sillä jokainen kuva kantoi Blankoille yksilöllistä energiaa.

Blankat kannustivat henkilökohtaiseen kokemukseen ja yhteyteen Marian kanssa ilman institutionaalista rakennetta. Tarkasteltaessa ortodoksisuutta ja Valorukousta rinnakkain pyrittiin Valorukouksessa nimenomaan henkilökohtaiseen kokemukseen välineellisesti eri traditioiden mystiikkaa painottaen. Ortodoksisuus kuten muutkin uskonnollis-spirituaaliset perinteet olivat mahdollisuuksia Valon ja Valon toimijuuden kokemiselle. Ortodoksisuudessa ja Valorukouksessa esiintyviä erilaisia käsityksiä Mariasta ja Maria-kuvista voi tarkastella kääntäjinä Valo-objektin ja inhimillisten toimijoiden välillä. Valorukouksen tulkinta Mariasta oli traditioiden kanssa keskustelevalta, mutta tilanteessa syntyvä, pois oppirakennelmista, henkilökohtaiseen ja vastavuoroiseen pyrkivä kokemus.

Marian roolin merkitys oli paitsi vakiinnuttaa myös ylläpitää Valorukous-toimintaa ja Valo-objektia. Mariaan liittyvä monitulkintaisuus oli sekä etu että haitta. Osallistujien Mariaan kohdistuneet merkitykset eivät olleet syy toiminnan purkautumiseen, mutta kertoivat siitä, ettei yhtenäistä Maria-käsitystä ollut olemassa. Blankojen henkilökohtaisissa käsityksissä Marialla oli keskeinen sija, joka näkyy myös Valorukouksen päättymisen jälkeen Blankojen henkilökohtaisen, uusien toimintamuotojen rakentumisessa.

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

Tutkimusaineisto

Artikkelissa käytetty tutkimusaineisto on tutkijan hallussa. Aineisto sisältää alla lueteltujen lisäksi myös artikkelin valokuvat.

Tutkimuksessa mukana olevat retriitit

Italia, Assisi 21.5.–24.5.2008

Turun saaristo, Airisto 27.9.–4.10.2008 (kaksoisretriitti: I, 27.–30.9. & II, 30.9.–4.10.)

Saksa, Schwangau 27.12.2008–4.1.2009
Heinävesi, Valamon luostari 29.3.–1.4.2009

Haastattelut

Blanka, Helena ja Michael, 12.9.2008, Joensuun yliopisto
Blanka, Helena, 1.10.2008, Airisto
Blanka, Michael, 2.10.2008, Airisto
Blanka, Michael, 31.12.2008, Schwangau
Irma, 31.3.2009, Valamo
Leea, 4.1.2009, Schwangau
Lilja, 23.5.2008, Assisi
Mikko, 29.9.2008, Airisto
Arja, 28.9.2008, Airisto
Rebekka, 30.3.2009, Valamo
Lyydia, 1.4.2009 & 2.4.2009, Valamo
Raita, 30.3.2009, Valamo
Arkkimandriitta Sergei, 16.6.2009, Valamo

Ääninauhitus

Nunna Kristoduli, 31.3.2009, Lintula.
Esitelmä rukouksesta retriittiryhmälle.

Sähköpostit

Michael Blanka, 29.10.2016, Voimaesine
Michael Blanka, 31.10.2016, Marian-kuva Kielissä
Rebekka, 19.3.2017 & 5.4.2017, ajatuksia Mariasta

Kenttämuistiinpanot (KMP)

3.10.2008, Harjoituksen aloitus
2.10.2008, kirjat retriitillä
12.9.2008, Valorukousilta Joensuussa
26.9.2008, Musiikin vaimennus
1.1.2009, Maria-patsaalla
3.10.2008, Harjoituksen päättäminen

Valo ja hiljaisuus -blogikirjoitukset 2007-2012

”Jumalallinen äiti kuulee hänen rukouksensa”, 31.7.2011
”Absorboin kosmista energiaa”, 17.6.2012

Valorukouksen kotisivuista koottu ja tulostettu ”käsikirja” 2005-2012

VR 3: ”Valorukous”

VR 7: ”Enkelivalorukous - rummutus-CD”

Internet sivut

I1: ”Jumalallinen Äiti ja naisen rooli henkisydessä”

<https://fi.kaleshwar.eu/fi/jumalallinen-aiti> (20.12.16)

I2: ”Mother Divine”

http://www.kaleshwar.org/en/teachings_motherdivine (20.12.16)

I3: ”Todellinen mestari on sinussa aina.” -kuva (kuvakaappaus 5.11.15)

<https://fi.kaleshwar.eu/>

I4: ”Kristuksen kirkastuminen”

http://www.ortodoksi.net/opetuspuheet/suuret_juhlat/Kristuksen_kirkastuminen.htm
(9.1.2017)

Kirjallisuus

Ahonen, Johanna

2015 Spirituaalisuus väylänä muutokseen? Feminismin ja henkisyyden risteymiä. – Johanna Ahonen & Elina Vuola (toim.), *Uskonnon ja sukupuolen risteys*, 82–116. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Broo, Måns & Königstedt, Christiane

2016 Empowerment and the Articulation of Agency among Finnish Yoga Practitioners. – Peik Ingman & Terhi Utriainen & Tuija Hovi & Måns Broo (toim.), *The Relational Dynamics of Enchantment and Sacralization. Changing the Terms of the Religion Versus Secularity Debate*, 65–83. Sheffield: Equinox.

Callon, Michel

1986 Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. – John Law (toim.), *Power, action and belief: a new sociology of knowledge?*, 196–223. London: Routledge.

Callon, Michel

1991 Techno-economic networks and irreversibility. – John Law (toim.), *Essays on Power, Technology and Domination*, 132–161. London: Routledge.

Callon, Michel & Latour, Bruno

1981 Unscrewing the big Leviathan: how actors macro-structure reality and how sociologists help them to do so. – K. Knorr-Cetina & A. V. Cicourel (toim.), *Advances in social theory and methodology. Toward an integration of micro- and macro-sociologies*, 277–303. Boston, London and Henley: Routledge.

Chua, Liana & Elliot, Mark

2015 Introduction: Adventures in the Art Nexus. – Liana Chua & Mark Elliot (toim.), *Distributed Objects. Meaning and Mattering after Alfred Gell*, 1–24. New York: Berghahn Books.

Dambrin, Claire & Robson, Keith

2009 Multiple measures, inscription instability and action at a distance: performance measurement practices in the pharmaceutical industry.

https://www.researchgate.net/publication/46464142_Multiple_measures_inscription_instability_and_action_at_a_distance_performance_measurement_practices_in_the_pharmaceutical_industry. Julkaisematon artikkelikäsikirjoitus.

Gell, Alfred

1998 *Art and agency. An anthropological theory*. Oxford: Clarendon Press.

Gothóni, René

2004 Ymmärtäminen uskontotieteessä. – Tom Sjöblom & Terhi Utriainen (toim.), *Mikä ihmeen uskonto? Suomalaisten tutkijoiden puheenvuoroja uskonnosta*, 37–49. Helsinki: Uskontotiede 10.

Gothóni, René

1997 Eläytyminen ja etääntyminen kenttätutkimuksessa. – Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.), *Kaukaa haettua*, 136–148. Suomen Antropologinen seura.

Hirvonsalo, Jukka

2003 Ihmisen nimen voima. Omakustanne. Kuusamo: Koillismaan Kirjapaino Oy.

Ketola, Kimmo

2002 Karisma ja nonkommunikaatio. – Kimmo Ketola & Seppo Knuuttila & Antti Mattila & Kari Mikko Vesala (toim.), *Puuttuvat viestit. Nonkommunikaatio inhimillisessä vuorovai-
kutuksessa*, 42–59. Helsinki: Gaudeamus.

Lassander, Mika

2012 Grappling with Liquid Modernity: Investigating Post-Secular Religion. – Peter Nynäs & Mika Lassander & Terhi Utriainen (toim.), *Post-Secular Society*, 239–67. New Brunswick and London: Transaction Publishers.

Lassander, Mika

2014 *Post-Materialist Religion. Pagan Identities and Value Change in Modern Europe*. Bloomsbury Academic.

Latour, Bruno

1987 *Science in Action*. Cambridge: Harvard University Press.

Latour, Bruno

1996 On actor-network theory. A few clarifications plus more than a few complications. – *Soziale Welt* Vol. 47, 369–81.

Latour, Bruno

1994 On technical mediation – Philosophy, Sociology, Genealogy. – *Common knowledge* 2/1994, 29–64.

Latour, Bruno

2005 *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Latour, Bruno

2006 *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino.

Law, John

1992 Notes on the Theory of the Actor Network: Ordering, Strategy and Heterogeneity. – *Systems Practice* 5, 379– 393. Lancaster: Centre for Science Studies, Lancaster University.

Lehtonen, Turo-Kimmo

2008 *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Nunna Kristoduli

2006 Filokalian isät rukouksen opettajina. Teoksessa *Kolmiaurinkoista valoa kohti*, 211–226. Valamon luostari.

Nynäs, Peter & Lassander, Mika & Utriainen, Terhi (toim.)

2012 *Post-secular society*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.

Nynäs, Peter & Illman, Ruth & Martikainen, Tuomas (toim.)

2015 *On the Outskirts of 'the Church'. Diversities, Fluidities and New Spaces of Religion in Finland*. LIT Verlag: Zürich.

Opas, Minna

2004 Mitä on uskontoetnografia? – Outi Fingerroos & Minna Opas & Teemu Taira (toim.) *Uskonnon paikka. Kirjoituksia uskontojen ja uskontoteorioiden rajoista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Paju, Elina

2013 *Lasten arjen ainekset: etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Raunola, Ilona

2010 Osallisuus ja dialoginen paikantuminen etnografisessa kenttätyössä.
– Jyrki Pöysä & Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim), *Vaeltavat metodit*, 285–314.
Joensuu: Kultaneito VIII.

Raunola, Ilona

2017 *Spiritual Process in Lightprayer – A Network of New Religious Practice*. – *Temenos*. Tuossa.

Viljanen, Mika

2010 Bruno Latour antaa oikeuden olla sitä mitä se on. – Toomas Kotkas & Susanna Lindroos-Hovinheimo (toim), *Yhteiskuntateorioiden oikeus*, 377–404. Helsinki: Tutkijaliitto.

Vukonić, Boris

1996 *Tourism and Religion*. Oxford: Pergamon.

Whitehead, Amy

2013 *Religious Statues and Personhood. Testing the Role of Materiality*. London: Bloomsbury.